

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

EKONOMINĖ ANALIZĖ

Roko Budrausko
MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Pajamų nelygybės pokyčiai Lietuvoje: priežastys ir sprendimai.
Changes in Lithuanian income inequality: causes and solutions.

Darbo vadovė

Kristina Mažeikaitė, Asist., Dr.

Vilnius, 2025-01-01

Turinys

1. ĮVADAS	3
2. PAJAMŲ NELYGYBĖS TYRIMAI LIETUVOJE	4
2.1. Tarpukario Lietuva	4
2.2. Sovietų okupacijos metai	5
2.3. Pajamų nelygybė devyniasdešimtaisiais	6
2.4. Pajamų nelygybė pirmajame dešimtmetyje	9
2.5. Pajamų nelygybė antrajame ir trečiajame dešimtmečiuose	11
3. PAJAMŲ NELYGYBĖS TYRIMAI PASAULYJE	13
3.1. Jungtinės Amerikos Valstijos	13
3.2. Kinija	16
4. ŠIUOLAIKINĖ PAJAMŲ NELYGYBĖS TYRIMŲ METODOLOGIJA	18
4.1. Ilgo laikotarpio pajamų nelygybės serijos	18
4.2. Generalizuotas Pareto interpoliacijos metodas	20
4.3. Skirstomųjų nacionalinių sąskaitų metodas	22
5. DUOMENŲ ŠALTINIAI IR PATIKIMUMAS	25
6. LIETUVOS GYVENTOJŲ PAJAMŲ SKIRSTINIO ATKŪRIMAS 1986-1993	27
6.1. Pajamų skirstinio formos atkūrimas ir Gini radimas	27
6.2. Lietuvos generalizuotos Pareto kreivės	29
6.3. Skirstinio uodegos Pareto korekcija	31
7. PAJAMŲ NELYGYBĖS PRIEŽASČIŲ PAIEŠKA	33
7.1. Įžvalgos iš infliacijos – Gini ryšio tyrimo	34
7.2. Įžvalgos iš lyčių pajamų nelygybės – Gini ryšio tyrimo	37
7.3. Įžvalgos iš kategorinių parametrų – Gini ryšio tyrimo	39
7.4. Lietuvos Kuznets ir Lorenzo kreivės	41
7.5. PWT ir SWII žinybai	43
8. APRAŠOMOJI ANALIZĖ: TEISINIAI ir POLITINIAI POKYČIAI LIETUVOJE	44
8.1. Dividendų apmokestinimas	47
8.2. Darbo pajamų ir pelno apmokestinimas	48
8.3. Turo koncentracija ir apmokestinimas	50
8.4. Efektyvus mokestinis tarifas	52
9. PASIŪLYMAI LIETUVOS POLITIKOS FORMUOTOJAMS	53
9.1. Pasiūlymai Lietuvos pajamų nelygybės tyrėjams	54
10. IŠVADOS	55
Literatūros sąrašas	56
Grafikų sąrašas	59
Lentelių sąrašas	60
Santrauka	61
Summary	62
Priedas A. Pajamų nelygybės atkūrimo grafikai	63
Priedas B. Svarbūs mokestiniai pakeitimai	65

1. ĮVADAS

Pagrindinė priežastis motyvuojanti mane atlikti šį mokslinį tyrimą yra nepakankama pajamų nelygybės ir turto koncentracijos analizė Lietuvoje. Neegzistuoja ilgojo laiko pajamų ar turto distribucijos tyrimai. Tuo tarpu situacija Lietuvoje laikui bėgant nesikeičia – skurdo lygis išlieka pastovus, pajamų nelygybė viena didžiausių Europoje o pati tema nėra gausiai tyrinėta. Tai skatina ieškoti atsakymų ir informuoti visuomenę apie gautus rezultatus.

Šis darbas yra labai svarbus praktiniu požiūriu - su pajamų nelygybę susiduria visi šalies gyventojai. Dėl to tyrimas gali būti aktualus ne tik ekonomistams, bet ir kitų sričių specialistams. Nors pajamų nelygybė kaip fenomenas, tiriama ganėtinai trumpą laiką, yra daugiau nei pakankamai mokslinės literatūros, norint šios srities tyrimus pritaikyti Lietuvos kontekstui.

Lietuvos ankstyvosios nepriklausomybės laikotarpis, kuriame ir vyko didžiausi pajamų nelygybės pokyčiai yra mažai tyrinėtas. Nagrinėjamas laikotarpis ankstesniuose moksliniuose darbuose buvo tirtas tik dalinai., o pajamų nelygybės ilgo laikotarpio Lietuvos laiko eilutė nebuvo tyrinėjama. Tikiuosi, kad šio laikotarpio atkūrimas, padės geriau analizuoti pajamų nelygybę Lietuvoje.

Darbo problema - išsiaiškinti kas daro įtaką Lietuvos pajamų nelygybei ir kaip ją sumažinti. Magistrinio darbo tyrimo tikslas yra atkurti Lietuvos pajamų nelygybės laiko eilutę ir pasiūlyti galimas nelygybės priežastis. Konkretūs darbo uždaviniai, kurių siekiama šiuo tyrimu yra:

- iki kuo galima anksčiau pratęsti Lietuvos Gini laiko eilutę
- išnagrinėti ekonominius veiksnius darančius įtaką pajamų nelygybei Lietuvoje
- išnagrinėti teisinius ir ekonominius pokyčius Lietuvoje po nepriklausomybės, kurie galėtų daryti įtaką pajamų nelygybei
- pateikti konkrečius pasiūlymus politikos formuotojams

Šis mokslinis darbas yra ribotas, dėl kelių priežasčių: tam tikri duomenys yra rašyti ranka rusų kalba, Lietuvos pajamų nelygybės laiko eilutė yra trumpa, duomenų harmonizavimas tarp skirtingų Lietuvos ekonominių sistemų yra sunkus, taip pat nėra ekonominio metodologinio konsensuso apie tai kaip reikia nagrinėti pajamų nelygybės priežastis. Darbą taip pat riboja nagrinėjamas periodas ir tuo metu galiojusi ekonominė santvarka - sunku rasti panašaus pobūdžio tyrimų, o autoriaus žinios apie tai, kaip tuo metu veikė Lietuvos planinė ekonomika, minimalios. Darbui taip pat neigiamą įtaką gali daryti ir duomenų šaltiniai bei jų patikimumas. Nagrinėjamas laikotarpis patenka po LTSR valdymu, tad visai logišką būtų tikėtis duomenų netikslumo ar cenzūravimo (mūsų tyrimo atveju sugrupuoti duomenys buvo cenzūruoti iš viršaus).

2. PAJAMŲ NELYGYBĖS TYRIMAI LIETUVOJE

2.1. Tarpukario Lietuva

Pajamų nelygybė yra fenomenas, kuris nuosekliai Lietuvoje yra tyrinėja gana trumpą laiką – apie 30 metų. Taip atsitiko dėl susiklosčiusių politinių-socioekonominių priežasčių devyniolikame - dvidešimtame amžiuose. Tarpukariu, valstybė tik kūrėsi – tuometinis centrinės statistikos biuras pajamų nelygybės tyrimų neatlikinėjo. Nors tam tikriausiai neturėjo ir daug prieinamos informacijos ar žinių kaip tai padaryti – pajamų mokestis buvo įvestas 1932 metais ir jį mokėjo tik maža dalis gyventojų (Vaičiulionienė, N.A.).

Pirmasis šeimų biudžetų tyrimas Lietuvoje atliktas buvo 1936-1937 metais. Tyrime dalyvavo 297-sios darbininkų, tarnautojų ir valdininkų šeimos, 204 iš jų gyveno Kaune, Kiti Klaipėdoje ar Šiauliuose – mažesnių miestelių ar kaimų gyventojų šeimų pajamos nebuvo tyrinėjamos. Tuometinėje Lietuvoje didelė dalis gyventojų dirbo žemės ūkyje tad nebūtų tikslinga daryti išvadas apie bendrą Lietuvos populiaciją iš šio tyrimo, tačiau tai yra geriausias to meto miesto gyventojų pajamų poveikslas, kurį turime. Labai įdomi tendencija, kurią galima pastebėti šiame tyrime yra moterų nuvertinimas tuo metu. Statistiniame tyrime moterys yra apibūdinamos kaip „žmonos“, o vyrai kaip „vyrai (šeimos galva)“. Tokios misoginistinės visuomenės tendencijos atsispindi ir šeimos biudžetuose - vyrai į metines šeimos pajamas atnešdavo nuo 70.5 iki 92.8 procentų pajamų, tuo tarpu moterys atnešdavo tarp 6.7 ir 15.4 procentų. Išskirčiau ir faktą, jog vaikai taip pat prisidėdavo prie šeimos biudžetų nuo 0.5 iki 14.0 procentų bendrų pajamų. Moterys ir vaikai daugiau prisidėdavo mažesnes pajamas gaunančiose šeimose, tarp mažiausias pajamas gaunančių šeimų buvo 60% dirbančių moterų, tuo tarpu tarp gaunančių didžiausias tik 27.9%. Gautos pajamos yra sugrupuotos į keturias kategorijas, taip pat yra pateiktos vidutinės šių grupių pajamos, tad galima apskaičiuoti to meto pajamų nelygybę tarp tyrimo subjektų. Gautas Gini koeficientas yra 26.9. Šis koeficientas yra toks žemas dėl kelių priežasčių – nėra įtraukti gyventojai dirbantys žemės ūkyje ir gyventojai gaunantys aukščiausias pajamas. Tai pat pateikti duomenys yra sugrupuoti į keturias kategorijas taip, kad variacija tarp gaunančių vidutinės pajamas nėra didelė (Gini koeficientas jautriau reaguoja į tokią variaciją). Kitas įdomus aspektas, kurį radau šiame metraštyje tai išlaidos skiriamos maisto prekėms – 9,14% mažiausiai uždirbančiųjų maistui išleido 47.2% visų išlaidų. Šis istorinis dokumentas yra įdomus kaip tuometinės Lietuvos dalies visuomenės šeimos biudžetų pajamų ir išlaidų poveikslas ir norėčiau paskatinti ateities tyrėjus jį paanalizuoti giliau (Centrinės statistikos biuras, 1937).

2.2. Sovietų okupacijos metai

Pajamų mokesčio sistema kardinaliai keitėsi po okupacijos. Pajamų mokestis tapo universalus, tačiau atsirado kita problema – Sovietų Sąjungos statistikos departamentas nuo 1952 metų tyrinėjo pajamų nelygybę, tačiau tokių duomenų neviešino dėl susiklosčius politinės situacijos. Tai pasikeitė tik 1989 metais, kuomet dėl Gorbačiovo pradėtų reformų statistikos agentūra Goskomstat pradėjo leisti kelis naujus statistinius rinkinius leidinyje „*Ekonomicheskaya gazeta*“, tarp kurių buvo pateikti tokie duomenys kaip piliečių asmeninės pajamos bei jų pasiskirstymas skirtingose respublikose. Respublikiniai duomenys yra prieinami už 1988 ir 1990 metus. Abejoju 1990 metų duomenų tikslumu, nes Lietuva jau buvo paskelbusi nepriklausomybę, tačiau nežinau ar naujos valstybės institucijos dalinosi informacija su Goskomstat. Tačiau pagrindinė problema su šiais duomenimis ir vėl yra cenzūra – gyventojai yra sugrupuoti pagal gautas pajamas į penkias - septynias intervalus. Informacija apie vidutines pajamas ar pajamų pasiskirstymą intervaluose nėra pateikiama ir tiek mažiausias, tiek daugiausias pajamas gaunančių grupių skirstiniai yra atviri. Mokslininkai Alexeev ir Gaddy (1993) naudoja įvairias technikas, kad išspręstų šias problemas, pagrinde lognormalios distribucijos atkūrimas, pagal, kurią buvo pateikiami originalūs duomenys. Šios prielaidos buvo įvertinamos naudojant Kolmogorov-Smirnov testą. Galutiniai rezultatai yra įdomūs, nes leidžia palyginti skirtingas socialistines respublikas viena su kita. 1988 metais Lietuvos Gini koeficientas buvo įvertintas kaip 24.4 (SSRS – 29.0) ir buvo antras pagal mažumą Sovietų Sąjungoje, tuo tarpu 1990 metais su koeficientu 24.8 (SSRS – 28.1) jau buvo penktoje vietoje. Mažiausia pajamų nelygybė fiksuota Baltijos šalyse bei Baltarusijoje su Ukraina, tuo tarpu didžiausia nelygybė buvo centrinės Azijos respublikose (Alexeev ir Gaddy, 1993).

LTSR duomenys taip pat leidžia dalinai palyginti situaciją šalyse pasikeitus ekonominiam valdymo modeliui iš socialistinio į kapitalistinį. Vidutiniškai Lietuvos Gini koeficientas pakilo apie 12 punktų (periodu 2004-2022 svyravo nuo 32.5 iki 38.4). Pagrindinės pakilo priežastys autoriaus nuomone yra pajamų už darbą skirstymo decentralizacija ir privatizacija bei atsiradę papildomi pajamų šaltiniai, kurie nebuvo prieinami gyventojams socialistinėje sistemoje (pavyzdžiui – didelio mąsto kapitalo grąža). Šių Gini koeficiento skaičiavimų metodologija yra skirtinga, todėl šis palyginimas yra naudojamas tik kaip iliustracinė priemonė apibūdinant pajamų nelygybę Lietuvoje (World Bank, N.A.).

2.3. Pajamų nelygybė devyniasdešimtaisiais

Nepriklausomoje Lietuvoje namų ūkio biudžetų tyrimai pradėti įgyvendinti 1992 ir jie naudojo keturias skirtingas metodologijas: 1990-1991 metais naudojant sovietinę metodologiją, 1992-1995 metais tyrimas atliktas pagal nacionalinę programą, 1996-2003 metais remiantis tarptautine metodologija, o nuo 2004 metų remiantis Eurostat rekomendacijomis. Duomenys yra gaunami iš statistinio tyrimo anketų, išlaidų dienoraščių, Sodros ir gyventojų registro informacijos (Oficialiosios statistikos portalas).

Problema su ankstyvaisiais devyniasdešimtųjų duomenis Lietuvoje yra tai, kad pajamų nelygybės tyrinėjimo praktika neatitiko tuometinio tarptautinio standarto. Taip pat įtakos turėjo ir greitai besikeičianti ekonominė situacija – aukšta infliacija, trys naudotos valiutos bei kiti faktoriai. Ankstesnių nepriklausomybės metų pajamų nelygybės tyrinėjimų duomenys kenchia nuo problemų paveldėtų iš sovietų sąjungos metodologijos. Nėra pateikiama informacija apie vidutines pajamas skirstinių grupėse, o taip pat mažiausias ir didžiausias pajamas gaunančių gyventojų grupių pajamų skirstiniai yra atviri. Norint apskaičiuoti 1989-1992 metų (Lietuvos statistikos metraštis pradėtas leisti 1989 metais) Gini koeficientą reikėtų taikyti Alexeev ir Gaddy (1993) naudotą metodologiją Lietuviškiems duomenims. Pirmą kartą Lietuvos vidutinių mėnesinių pajamų vienam namų ūkio nariui decilinis pasiskirstymas buvo išspausdintas tik 1994-1995 metų Lietuvos statistikos metraštyje (vėliau duomenys kartais buvo spausdinti Namų ūkio pajamų ir išlaidų leidiniuose). Šie duomenys pateikia vidutines decilės pajamas, tad jų užtenka, kad galėtumėme patys apskaičiuoti Gini koeficientą. Autoriaus skaičiavimu 1994 metais jis buvo 36.0, o 1995 metais 38.0 (Lietuvos statistikos departamentas prie LRV (1995)).

Milanovic (1998) su kitais pasaulio banko darbuotojais tyrinėjo pajamų nelygybę ir skurdą Sovietų bloko šalyse tranzicijos iš planinės į rinkos ekonomiką metu (1987-1996 metai). Autoriaus skaičiavimais Lietuva patyrė didžiausią realaus BVP nuosmukį tarp post-komunistinių šalių. Jis nebando paaiškinti tokio rezultato, tačiau viena iš priežasčių galėtų būti ankstyvas nepriklausomybės paskelbimas ir su tuo susijusios ekonominės bei kitos problemos (pvz.: eksporto blokada). Milanovic įvertina Lietuvos Gini koeficiento augimą nuo 22.5 punktų 1987-1988 metais iki 37 punktų 1993-1995 metais. Stebėtu periodo pradžioje autorius Gini visose Baltijos šalyse vertina vienodai, tačiau po tranzicijos Lietuvos koeficientas tampa aukščiausiu (Latvijoje 31, Estijoje 35). Taip atsitiko, nes apatinės kvantilės pajamos mažėjo 5% nuo bendrų pajamų, o pirmosios kvantilės pajamos augo apie 11%. Milanovic taip pat atlieka skurdo analizę, pasak autoriaus 1987-1988 metais skurde Lietuvoje gyveno apie 40,000 gyventojų arba 1%, tuo tarpu

1993-1995 metais skurstančiųjų skaičius išaugo iki 1.1 milijono arba 30% populiacijos. Manau, būtų įdomu labiau įsigilinti į skurdo analizę, nes panašiai kaip ir Gini koeficientas skurdo lygio rodikliai Lietuvoje dvidešimt pirmajame amžiuje yra ganėtinai pastovūs (pasak Pasaulio banko duomenų – jis svyruoja apie 20%). Autorius pastebi, kad tranzicinėse šalyse skurdas išliks ir ateityje, tačiau, prognozuoja, kad Lietuvoje skurdo lygis nukris žemiau 10% apie 2001 metus (Milanovic, 1998).

Vienas pirmųjų Lietuvos mokslininkų tyrinėjusių pajamų nelygybės problemą buvo Romas Lazutka (2003). Jis remiasi namų ūkio biudžetų tyrimų informacija, kad apžvelgtų šią problemą 1996-2001 metais, palygintų situaciją Lietuvoje su užsienio valstybėmis bei atkreiptų dėmesį į pajamų nelygybės tyrinėjimo svarbą. Stebėtu laikotarpiu pajamų nelygybė šalyje augo (paveikslėlis nr. 1), o lyginant su kitomis Europos valstybėmis Lietuva turėjo vieną aukščiausių Gini koeficientą (situacija nelabai skiriasi ir 2022 metais). Lazutka atkreipia dėmesį į Gini koeficiento nejautrumą mažiausias ir aukščiausias pajamas gaunančių asmenų nelygybei – indeksui didesnę reikšmę daro vidutinės disponuojamas pajamas gaunančių asmenų nelygybė. Norint turėti pilnesnį nelygybės vaizdą reikia naudoti kitus rodiklius, tokius kaip kvadratinis variacijos koeficientas (jautresnis didelės pajamas gaunančių gyventojų nelygybei) ir vidurinio logaritminio nuokrypio indeksas (jautresnis mažesnes pajamas gaunančių asmenų nelygybei). Abu šie indeksai stebėtu laikotarpiu sumažėjo, tad autorius daro išvadą, kad pajamų nelygybė sparčiau didėjo tarp asmenų gaunančių vidutinės pajamas. Tačiau taip pat pabrėžia, kad nereikėtų manyti jog nelygybė tarp turtingiausių ir skurdžiausių mažėjo, stebėtu laikotarpiu dešimtosios decilės pajamos augo sparčiau nei pirmosios (Lazutka, 2003).

Lentelė nr. 1

Gini ir S90/S10 koeficientai Lietuvos gyventojų disponuojamoms pajamoms 1996-2001 m.

Koeficientas	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Gini	33,6	31,6	32,2	32,1	34	35,4
S90/S10	12,7	10,45	11,23	11,58	13,26	13,34
S80/S20	6,18	5,48	5,83	5,83	6,48	6,54

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai ir Lazutka (2003).

Lazutka suskaičiavo S90/S10 santykį, kuris kito panašiai kaip ir Gini koeficientas. Šiuo metu S80/S20 koeficientas yra populiariesnis ir jį naudoja tiek Lietuvos statistikos departamentas, tiek Eurostat, tad jis buvo pridėtas prie lentelės lengvesniam palyginimui su vėlesniais periodais

(autorius skaičiavimai remiantis namų ūkio biudžetų duomenimis). Lazutka taip pat apžvelgė įvairias socialines teorijas ir kaip jos interpretuoja pajamų nelygybę, bandė ieškoti sąryšio tarp išlaidų socialinei apsaugai ir pajamų nelygybės egzistuojančios šalyse, lygino skirtingus socialinius gerovės valstybės modelius. Autorius taip pat išskyrė keturis modelius egzistuojančius Europoje: institucinis socialinės gerovės modelis (taikomas Skandinavijoje), anglosaksiškas gerovės modelis, katalikiškas gerovės modelis (taikomas pietų Europoje) ir kontinentinės Europos modelis (taikomas centrinėje Europoje). Institucinis socialinės gerovės modelis pasižymi universaliomis socialinėmis išmokomis, nepriklausančiomis nuo disponuojamų pajamų. Kontinentinės Europos modelis remiasi socialiniu draudimu, kuomet išmokos priklauso nuo gautų pajamų. Tuo tarpu anglosaksiškas modelis pasižymi minimaliu įsikišimu į rinkose formuojamas pajamas, o Katalikiškas modelis remiasi civilinės visuomeninės institucijų teikiama pagalba. Lietuva savo įstatyminiu socialiniu modeliu yra panaši į kontinentinę sistemą, tačiau tiek mokesčiais perskirstomo BVP dalies dydžiu, tiek socialinių išlaidų BVP dalimi yra panašesnė į anglosaksišką šalį. Deja Lazutkos tyrimas yra labai limituotas, jis lygino Europos valstybių 1998 metų socialinių išlaidų duomenys su 1995 metų Gini koeficiento duomenimis (Lietuvos atveju naudoti 2001 metų duomenys) ir šie duomenys buvo skirti tik grafiniam palyginimui socialinei teorijai apžvelgti – nebuvo atlikti jokie ekonometriniai tyrimai, nors iš grafiko matosi jog koreliacijos tikimybė egzistuoja. R. Lazutka atkreipia dėmesį, kad Lietuva mažai išleidžia socialinei apsaugai, turi aukštą Gini koeficientą ir pasak autoriaus „turi dideles potencialias galimybes mažinti pajamų nelygybę didindama valstybės pajamas ir socialines išlaidas“. Manau, yra tikslinga detaliau nagrinėti gyventojų pajamų nelygybę vertinant socialinės apsaugos sistemą bei pajamų perskirstymo modelius (Lazutka R., 2003).

2.4. Pajamų nelygybė pirmajame dešimtmetyje

Vaida Lisauskaitė (2010) pratęsė Lazutkos pradėtus tyrimus pajamų nelygybės klausimais pridėdama gyventojų išlaidų analizės aspektą. Autorė teigia, kad ekonominis augimas ir jo vertinimo rodikliai prastai atspindi socialinę padėtį šalyje. Norint gauti pilnesnį vaizdą yra svarbu analizuoti, kaip ekonominis augimas yra pasiskirstomas tarp skirtingų socialinių grupių. Deja stebėtas periodas 2000-2009 metais (lentelė 2) yra nepakankamai ilgas, kad būtų galima daryti išvadas apie pajamų diferenciacijos priežastis. Tokia autorės išvada imponuoja, kad šiame tyrime reikėtų pabandyti atkurti kuo platesnį pajamų nelygybės vaizdą, tam, kad rezultatai būtų reikšmingi. Pasak Lisauskaitės gyventojų materialinės gerovės augimas nereiškia gyvenimo kokybės augimo – reikia vertinti ir gyventojų pasitenkinimo rodiklius. Tačiau tokie duomenys yra ganėtinai subjektyvus ir priklauso nuo daugelio priežasčių – ne tik gyventojų disponuojamų pajamų.

Lentelė nr. 2

Gini koeficientas ir vidutinis mėnesinio darbo pajamų augimas 2000-2009 m.

Koef.	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gini	34	35,4	32,1	31,1	31,2	32,5	34,5	36	36,1	36,4
Darbo pajamų augimas, %	0,5	1,2	3,2	5,8	7,2	11	17,2	20,5	17,1	-5,6

Šaltinis: Lisauskaitė (2010).

Stebėtu periodu vyko ganėtinai tikslingi darbo rinkos pokyčiai – nuosekliai didėjo darbingumas, mažėjo nedarbas (iki 2008 metų antros pusės), vidutinės mėnesinės darbo pajamos augo vis greičiau. Tačiau nuo 2003 galima stebėti ir Gini koeficiento augimą, tad darbuotojams gerėjanti situacija darbo rinkoje neatsiliepė į labiau socialiniai teisingai paskirstytas pajamas, kaip tik atvirkščiai pajamų diferenciacija augo. Autorė atkreipia dėmesį į pozityvų sąryšį, tarp vieno namų ūkio nariui tenkančių pajamų ir Gini koeficiento. Tokį ryšį gali paaiškinti skirtingi decilių pajamų augimo tempai. Pavyzdžiui 2006 metais pirmų devynių decilių pajamos augo tarp 10.67% ir 11.96%, tuo tarpu dešimtosios decilės pajamos augo 17.11% (autorės skaičiavimai remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis). Kitas aspektas, kurį tyrinėjo Lisauskaitė buvo gyventojų išlaidų analizė – ji išskiria tris svarbiausius rodiklius vertinant gyventojų gerovę. Pirmasis yra vartojimo išlaidų dalis skiriama maisto prekėms (1996 metais – 55%, o 2007 metais – 33%, ES šalyse senbuvėse 2005 metais apie 15-20%), antrasis – išlaidos skiriamos būstui išlaikyti ir

komunalinėms paslaugoms. Autorė siūlo šias išlaidas susumuoti, kad gautumėme bendrąsias būtinąsias išlaidas. Na o trečiasis rodiklis yra išlaidų dalis tenkanti poilsiui ir kultūrai bei viešbučiams, kavinėms ir restoranams. Taip pat yra svarbu palyginti išlaidų pasiskirstymo dalis skirtinguose deciliuose – Lisauskaitė lygino pirmąjį su dešimtuoju. Didžiausias pajamas gaunantis decilis Lietuvoje 2006 metais maistui išleido 3 kartus daugiau, būstui ir komunalinėms išlaidoms 8 karto daugiau, būsto apstatymui 38.2 karto daugiau, poilsiui ir kultūrai net 53.8 karto daugiau, o viešbučiams, kavinėms ir restoranams 19.6 karto daugiau negu mažiausias pajamas gaunantis decilis. Labai skiriasi ir išlaidų pasiskirstymas – pirmasis decilis maistui išleidžia net 55,2%, tuo tarpu dešimtas tik 21,8%. Kaip jau minėta anksčiau 1936-1937 metais atlikto tyrimo duomenimis didžiausiuose trijuose Lietuvos miestuose skurdžiausias pajamas gaunantys 9,14% tyrimo dalyvių maistui išleido 47.2% visų išlaidų. Nors tokių duomenų ir negalima lyginti, jie yra sugretinami norint atkreipti dėmesį į pajamų nelygybės tyrinėjimo svarbą. Pasak Lisauskaitės - lyginant visus decilius su dešimtuoju bus galima pastebėti didelius pokyčius, mat aukščiausias pajamas gaunantys asmenys gali sau leisti visiškai kitaip struktūrizuoti išlaidas. Autoriaus nuomone verta giliau nagrinėti sąryšį tarp bendrųjų būtinųjų išlaidų ir turto koncentracijos šalyje. Didelė dalis išlaidų skiriamų būtinosioms prekėms neleidžia gyventojams taupyti ir kaupti kapitalo. Tai reiškia, kad reikėtų įvertinti ar yra pozityvus ryšys tarp didelių išlaidų bendrosioms būtinosioms prekėms ir turto koncentracijos (Lisauskaitė, 2010).

2.5. Pajamų nelygybė antrajame ir trečiajame dešimtmėčiuose

Dabartiniai Lietuvos pajamų nelygybės tyrimai yra paremti statistikos įstaigos Eurostat atliekamais Europos Sąjungos mikroduomenų statistikos tyrimais apie pajamas ir gyvenimo sąlygas (toliau - mikroduomenys) bendrijos šalyse narėse. Kiekviena valstybė turi du duomenų rinkinius – viešą ir skirtą mokslininkams. Lietuvos atveju vieši duomenys yra pateikiami tik už 2005-2013 metus. Pagrindinė problema su viešai prieinamais mikroduomenimis yra tai, kad jie nėra paremti stebėjimais. Šie duomenys yra sintetiniai, tai reiškia, kad Eurostat sukūrė juos naudojant statistinį modeliavimą bei statistinę distribuciją, kuri yra gauta iš originalaus mokslininkams skirtų mikroduomenų. Tokia informacija nėra tinkama naudoti statistiniuose moksliniuose tyrimuose ir jos negalima naudoti darant išvadas apie bendrą Lietuvos populiaciją. Tai limituoja veiksmus, kuriuos galima atlikti, nes reikia remtis jau kitų mokslininkų, kurie turėjo prieigą prie neviešų mikroduomenų, atliktais skaičiavimais apie tam tikrus ekonominius parametrus – pavyzdžiui Gini koeficientas ar deciliniai skirstiniai. Tuo tarpu tokie duomenys kaip amžius ar namų ūkio narių tipas nėra prieinami. Tai yra pagrindinė priežastis kodėl pasirinkau atlikti makroekonominį statistinį tyrimą (Eurostat).

Lietuvos statistikos departamentas savo internetinėje sistemoje pateikia Gini koeficiento duomenis tik už 2008-2022 metus (lentelė nr. 3), tuo tarpu Pasaulio bankas pateikia savo skaičiavimus už 2004-2020 metus. Mano nuomone, yra tikslingiau naudoti Lietuvos statistikos departamento duomenis, nes jie yra paremti naudojant Eurostat SILC mikroduomenis. Taip pat Lietuvos statistikos departamentas yra atlikęs skaičiavimus apie pajamų nelygybę Lietuvoje 1989-2007 metais, tačiau kaip jau minėta anksčiau, 1989-1993 metų duomenys naudojo arba sovietinę arba tranzicinę metodologiją.

Lentelė nr. 3

Gini ir S80/S20 koeficientas 2008-2022 metais Lietuvoje.

Koef.	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Gini	34	35,5	36,1	33	32	34,6	35	37,9	37	37,6	36,9	35,4	35,1	35,4	36,2
S80/S20	6,1	6,4	7,3	5,8	5,3	6,1	6,1	7,5	7,1	7,3	7,1	6,4	6,1	6,1	6,4

Šaltinis: Oficialios statistikos portalas (n.a.).

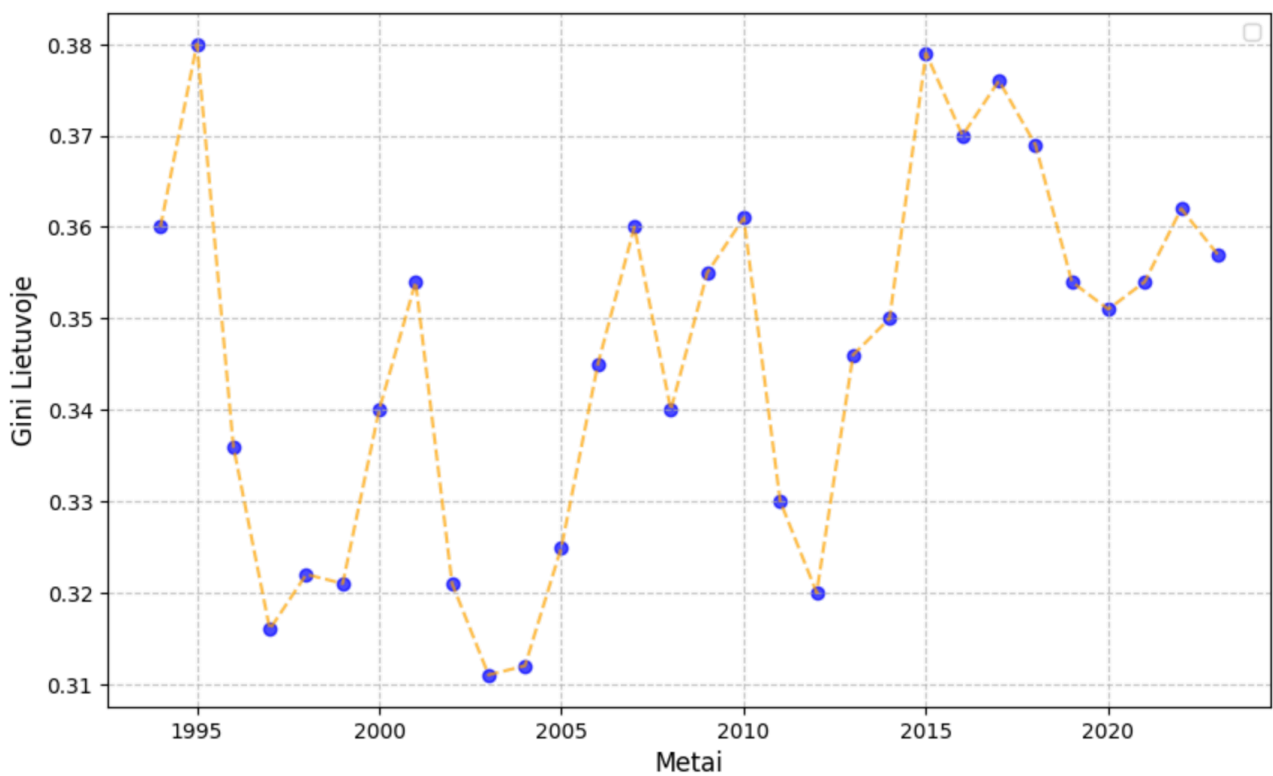
Šiame darbe bus naudojamas periodas nuo 1994 iki 2022 metų, nes jo metu galima rasti tiksliausius duomenis. Vienintelė problema kyla dėl 2008-2009 metų nesutapimų Gini vertinime,

taip galėjo atsitikti dėl to, kad Lietuvos statistikos departamentas atnaujino savo metodologiją pagal Eurostat rekomendacijas ir perskaičiavo šiuos metus. Šiame tyrime bus naudojami perskaičiuoti duomenys.

Iš Gini koeficiento (grafikas nr. 1) matosi, kad dideli pokyčiai Lietuvos gyventojų pajamų pasiskirstyme nevyko ir šis koeficientas laviravo tarp 0.311 (2003 metais) ir 0.379 (2015 metais). Šis grafikas taip pat yra įdomus, tau, kad jokiame Lietuvos pajamų nelygybės tyrime nebuvo atkurta ar analizuota tokio ilgio Gini koeficiento serija. Norint kurti socialiai teisingesnę visuomenę yra labai svarbu ieškoti pajamų ir turto nelygybės priežasčių – tam ir yra atliekamas šis tyrimas (Lietuvos statistikos departamentas).

Grafikas nr. 1

Gini koeficientas Lietuvoje 1994-2022 metai.

Šaltinis: sukurta autoriaus remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

3. PAJAMŲ NELYGYBĖS TYRIMAI PASAULYJE

3.1. Jungtinės Amerikos Valstijos

Simon Kuznets padėjo didelius pagrindus, kuriais dauguma modernių pajamų nelygybės tyrimų yra parašyta. Pagrindiniai jo idėjos yra aprašytos knygose „Shares of Upper Income Groups in Income and Savings“ (1953) ir „Economic Growth and Economic Inequality“ (1955). Antrojoje autorius kelia hipotezę, kad pajamų nelygybė keliauja apversta u raide šalies ekonominio besivystymo metu (iš jos ir kyla jo vardu pavadinta kreivė). Kuznets (1955) pagrinde tyrinėjo JAV ir vakarų Europos pajamų nelygybę devyniolikto amžiaus antroje ir dvidešimto amžiaus pirmoje pusėje. Stebėtu periodu (tarp pirmo ir antro pasaulinio karo) augo pajamos tenkančios vienam gyventojui, o pajamų dalis tenkanti aukščiausiai decilei mažėjo (JAV, nuo 55% (1929) iki 44% (1950)). Autorius sugretina šiuos du rodiklius ir bando paaiškinti, kodėl vienas galėjo įtakoti kitą. Tačiau minėtu periodu vyko daug ekonominių šokų (pasauliniai karai, didžioji depresija), o taip pat periodas prieš tyrimo pradžią JAV valstijose buvo vadinamas paauksuotu amžiumi dėl stambiųjų kapitalistų, pravardžiuotų „didžiaisiais plėšikais“, rinkos ekonomikos monopolizacijos bei didelės turto koncentracijos. Taip pat įtakos mažėjančiai pajamų nelygybei galėjo turėti dvidešimtajame amžiuje prasidėjusi JAV anti monopolistinė praktika bei 1913 priimtas progresinis pajamų mokestis. Kuznets (1955) išskiria tris aspektus, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį atliekant pajamų nelygybės tyrimus. Pirmasis yra tyrinėjimų pajamų sandara – Kuznets atveju jis tyrinėjo gautas pajamas prieš mokesčius ir neįtraukiant socialines išmokų. Nemanau, kad taip daryti yra tikslinga, nes dvi šalys turinčios panašų pajamų pasiskirstymą prieš mokesčius gali turėti skirtingas pajamų nelygybės rezultatus dėl skirtingų mokestinių sistemų (progresiniai vs. vieno tarifo pajamų mokesčiai). Tas pats galioja ir socialinėms išmokoms – jos išlygina pajamų nelygybę pakeldamos mažiausiai gaunančių asmenų pajamas. Antrasis aspektas yra ryšys tarp augančių realių pajamų tenkančių vienam gyventojui ir pajamų nelygybės mažėjimo. Kuznets gauna šią išvadą stebėdamas pajamų nelygybės mažėjimą, tačiau skirtingų decilių pajamų augimo tempai nebuvo nagrinėjami. Kaip jau minėta aukščiau – yra daug priežasčių kodėl pajamų nelygybė minėtu periodu galėjo mažėti ir negalima teigti, kad tai priklauso nuo augančių realių pajamų tenkančių vienam gyventojui be papildomų tyrimų. Trečiasis aspektas, kurį pabrėžia Kuznets yra tai, kad tikslinga nagrinėti ilgo laikotarpio pajamų nelygybės vidurkius, mat jie yra mažiau paveikti trumpo laikotarpio šokų. Stebėtu periodu taupymo pasiskirstymas buvo labai nelygus – top 5% gaunančių didžiausias

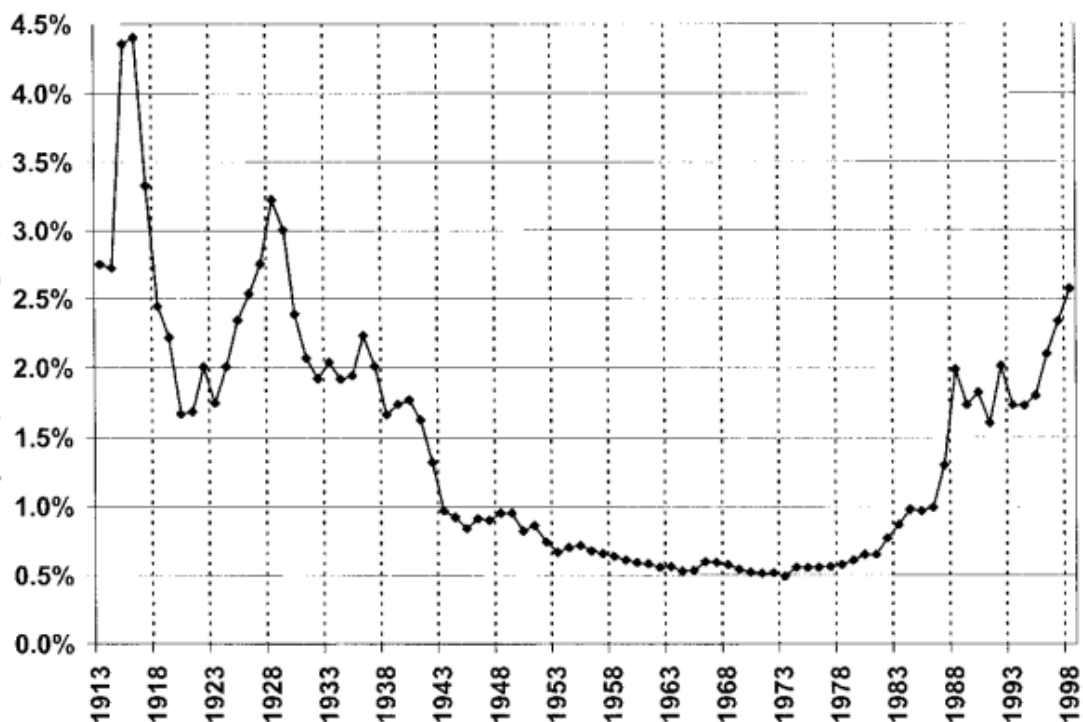
pajamas sutaupė apie du trečdalius visų šalies santaupų, o beveik visas likęs trečdalis buvo sutaupyta gaunančių tarp 6-10% daugiausiai pajamų. Tai turi įtakos turto koncentracijai, mat tik turtingiausieji galėjo leisti sau investuoti į kapitalą. Pavyzdžiui, JAV centrinio banko Covid pandemijos metu atliktas tyrimas parodė, kad 10% turtingiausių amerikiečių priklausė apie 89% visų šalies akcijų (Frank, 2021). Taigi yra tikslinga nagrinėti ne tik pajamų pasiskirstymo nelygybę, bet ir taupymo nelygybę. Pasak Kuznets pagrindinės priežastys mažinančios turto koncentraciją yra politinės. Sutikčiau su juo, bet pridėčiau, kad ir pajamų nelygybę pagrinde mažina politiniai sprendimai, o ne natūraliai vykstantys ekonominiai procesai. Autorius ir pats vėliau teigia, kad progresiniai mokesčiai stipriai prisidėjo prie mažėjančios pajamų nelygybės JAV. Kuznets taip pat išskiria tris priežastis neigiamai veikiančias turto koncentraciją demografijos augimas (Lietuvos atveju tai turėtų turėti priešingą efektą), technologiniai pokyčiai (yra ganėtina sunku perkelti kapitalą iš senos, atsiliekančios industrijos į naują, nors tai daryti dvidešimt pirmajame amžiuje yra žymiai lengviau nei praėjusiame) ir žmonių nemobilumas aukštas pajamas mokančiose paslaugų sektoriuose. Šio tyrimo metu aktualiausia bus nagrinėti sąryšį tarp technologinių pokyčių ir turto koncentracijos ar pajamų nelygybės. Kuznets taip pat lygina pajamų nelygybę ir jos augimą/mažėjimą tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių. Jis atkreipia dėmesį į mažesnę realių pajamų augimo tempą tarp besivystančių šalių aštuonioliktame-devynioliktame amžiuje ir didesnę pajamų nelygybę egzistuojančia jose (didelė proporcija populiacijos gauna žemas pajamas ir maža populiacijos dalis gauna daugumą pajamų). Autorius bando paaiškinti tokią situaciją didesne santaupų ir kapitalo koncentracija. Deja Kuznets pamiršta įtraukti į savo analizę tą faktą, kad daugumo besivystančių šalių stebėtu periodu buvo kolonijizuotos išsivysčiusių šalių ir jose vyko imperialistinė eksploatacija. Tačiau jo keliama klausimai yra svarbūs – kaip minimizuoti ekonominės tranzicijos kainą ir siekti teisingesnės visuomenės? (Kuznets, 1955).

Piketty ir Saez (2003) puikiai pratęsė Kuznets pradėtus JAV pajamų nelygybės tyrimus. Jie ne tik atnaujino duomenis priėdami antrąjį dvidešimto amžiaus pusę, bet ir praplėtė stebėjimų skaičių. Šis tyrimas žymiai labiau empiriškas ir detalesnis. Autoriai atkreipia dėmesį, kad iš jų gautos analizės matosi, kad JAV Kuznets'o kreivė apsivertė – mažėjančią pajamų nelygybę pirmojoje amžiaus pusėje pakeitė nuo septyniasdešimtųjų auganti pajamų nelygybė (grafikas nr. 2). Tačiau tai nebūtinai reiškia, kad Kuznets hipotezė yra klaidinga – tai galima būtų paaiškinti ir kaip naujos industrinės revoliucijos pradžia, kuri galiausiai prives prie didesnės naudos darbuotojams. Piketty ir Saez pabrėžia, kad yra svarbu analizuoti ne tik 1% aukščiausias pajamas gaunančių asmenų pajamas, bet ir 0.1% gaunančių aukščiausias pajamas. Tai daryti yra svarbu, nes kapitalo pajamos yra labai koncentruotos būtent šioje fraktileje. Lietuvos atveju tiksliausias tyrimas, kurį

radau analizavo tik aukščiausios pajamas gaunančios decilės duomenis – tai sudaro netikslingą pajamų nelygybės vaizdą. Piketty ir Saez taip pat sukonstravo turtingiausiųjų turto indeksą naudodami paveldėjimo mokesčio duomenis. Autorių teigimu aukščiausias pajamas gaunančių pajamų dalies u formos kreivė negali būti paaiškinta vien per Kuznets mechanizmus. Dvidešimto amžiaus pirmojoje pusėje kapitalo pajamos buvo paveiktos didelių šokų – po pirmojo pasaulinio karo ir didžiosios depresijos. Kapitalo pajamos taip ir nesugebėjo atsigauti po šių krizių dėl tuo metu įvestos progresyvios mokesstinės sistemos, kuri stabdė kapitalo koncentraciją ir pajamų/turto nelygybę. Situacija pasikeitė tik šešiasdešimtaisiais kuomet pradėjo didėti aukščiausias pajamas gaunančių asmenų dalis tarp visų algas gaunančių asmenų. Piketty ir Saez mano, kad būtent sparčiai augančios darbo pajamos darė didžiausią įtaką turtingiausiųjų pajamoms. Jie teigia, kad techniniai pokyčiai negali pilnai paaiškinti šių variacijų, nes tiek pajamų dalies kritimas (pirmojoje pusėje), tiek pajamų dalies augimas (antrojoje pusėje) buvo per daug staigūs (Piketty ir Saez, 2003).

Grafikas nr. 2

Top 0.01% pajamų dalis JAV neįtraukiant kapitalo grąžos.

Šaltinis: Piketty ir Saez (2003).

Piketty ir Saez darbo tikslas nėra ieškoti pajamų nelygybės paaiškinimų, bet pateikti kuo detalesnę ir ilgesnę pajamų ir algų nelygybės duomenų seriją. Ilgesnio laikotarpio serijos yra naudinga tuo, kad padeda atskirti pajamų nelygybės trendus, kurie yra paveikti ekonominių pokyčių nuo trumpojo laikotarpio fiskalinių manipuliacijų (Piketty ir Saez, 2003).

3.2. Kinija

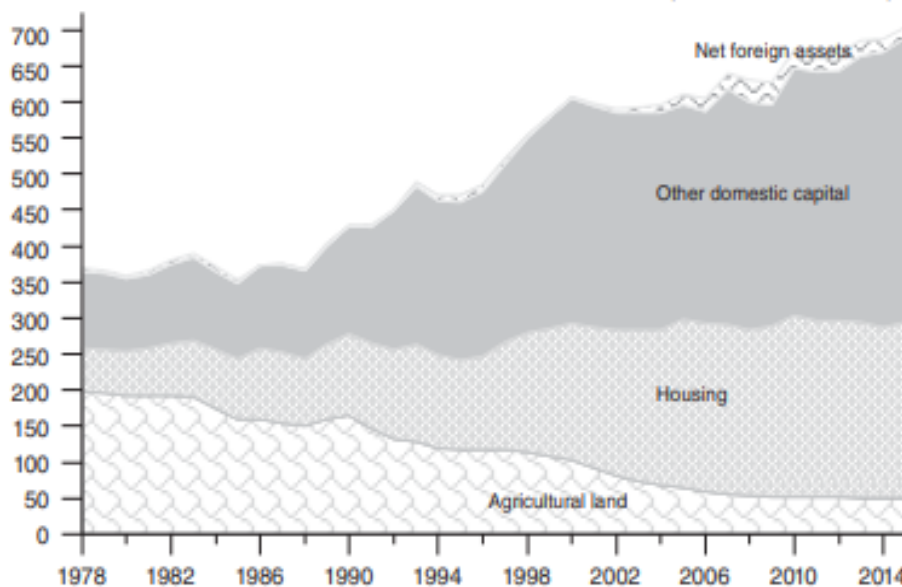
Piketty, Yang ir Zucman (2017) analizuoja pajamų nelygybės problemą Kinijoje. Šis tyrimas yra įdomus tuo, kad autoriai turi įverti cenzūruotų ir galimai melagingų duomenų egzistavimą. Taip pat autoriai negavo prieigos prie Kinijos namų ūkio pajamų mikroduomenų, tad turėjo dirbti su limituota informacija. Tačiau autoriams užteko duomenų, kurie buvo pateikti namų ūkio pajamų tyrimų tabuliacijose prieinamosiose viešai. Piketty et al taikė generalizuotą Pareto interpoliacijos metodą tam, kad gautų pajamų nelygybės pasiskirstymą. Jie taip pat yra pirmieji ekonomistai, kurie naudoja nuo 2006 metų skelbiama informacija apie aukščiausias pajamas gaunančius individus, tam, kad sukonstruotų Kinijos pajamų nelygybės modelį. Šie pajamų duomenys yra naudojami koreguoti pajamų nelygybę gautą naudojant generalizuotą Pareto interpoliacijos metodą. Piketty et al įspėja, kad jų tyrimas gali nepilnai įvertinti aukščiausias pajamas gaunančius gyventojus dėl limituotos prieigos prie duomenų. Autoriai naudoja nacionalinių sąskaitų konceptą. Nacionalinės pajamos yra įvertinamas kaip BVP išminusavus kapitalo nusidėvėjimą bei pridėjus pajamas iš užsienio. Šios nacionalinės sąskaitos yra naudojamas nustatant nefiskalinio kapitalo pajamų evoliuciją (t.y. privati nepadalinto pelno dalis ir kitos neapmokestinamos kapitalinės pajamos). Pasak autorių nefiskalinės kapitalo pajamos Kinijoje augo nuo 5% iki 15% bendrų pajamų stebėtu periodu (1978-2015 metai). Tuo tarpu fiskalinės pajamos (visos pajamos apmokestinamos pajamų mokesčiu) stebėtu periodu buvo apie 70%. Likusi nacionalinių pajamų dalis yra valstybinio kapitalo pajamos ir netiesioginiai mokesčiai. Autoriai priima prielaidą, kad nefiskalinės kapitalo pajamos yra pasiskirsčiusios taip pat kaip ir turtas, tad leidžia sa pritaikyti generalizuotą Pareto interpoliacijos techniką, kad gautų pilną asmeninių pajamų distribucijos paveikslą. Pagrindinis šių veiksmų tikslas yra užtikrinti, kad visų individų pajamos jas sudėjus atitiktų nacionalines pajamas. Piketty et al turėjo prieigą prie namų ūkio turto tyrimo mikroduomenų, tad turėjo lengvesnį laiką atkurdami turto pasidalijimą šalyje. Vienintelis dalykas, kurį autoriai pakoreguoja yra daugiausiai turto turinčių žmonių statistika – jie naudoja turimus duomenis apie 90 percentilę ir Kinijos mokslininko Hurun turto vertinimus 99.999 percentilei, tam, kad naudodami generalizuotą Pareto interpoliacijos principą galėtų įvertinti turtingiausios decilės turtą (Piketty, Yang ir Zucman, 2017).

Stebėtu periodu Kinijoje įvyko ganėtinai dideli pokyčiai – 1995 metais privatus neto turtas aplenkė viešą turtą, taip pat labai kito nacionalinio turto struktūra (grafikas nr. 3). Taip pagrinde įvyko dėl pradėtų įgyvendinti rinkos ekonomikos reformų, nors Kinija ir išliko mišri ekonomika. 1978 metais apie 57% viso nacionalinio turto sudarė agrikultūrinė žemė, iki 2015 metų jos vertė nacionalinio turto atžvilgiu nukrito iki 7%. Taip pat atsitiko dėl ženkliai padidėjusio nekilnojamo

turto ir kito kapitalo svarbos nacionalinio turto struktūrai. Kinijoje taip pat didėjo tiek pajamų, tiek turto nelygybė. Stebėto periodo pradžioje Kinija buvo labiau socialiniai teisinga nei Prancūzija. Tačiau apie devyniasdešimtuosius metus Kinija smuko žemiau Prancūzijos (stebėtu periodu Prancūzijoje pajamų nelygybė ženkliai nekito)(Piketty, Yang ir Zucman, 2017).

Grafikas nr. 3

Kinijos nacionalinio turto struktūra 1978-2015 (išreikšta % nacionalinių pajamų).

Šaltinis: Piketty et al (2017).

Piketty et al išskiria tris šio tyrimo išvadas. Pirma dėl didelio populiacijos skaičiaus Kinijos pajamų ir turto nelygybės vertinimas yra labai pasaulio pajamų ir turto nelygybės vertinimui. Antra - nuo rinkos ekonomikos reformų pradžios pajamų ir turto nelygybė šalyje ženkliai išaugo (nuo Skandinavijos lygio iki JAV). Apie 30% Kinijos nacionalinio turto yra vieša. Ši dalis mažėjo nuo 1978 metų iki 2008 krizės ir nuo tada Kinijos nacionalinio turto dalis, kuri yra vieša vėl pradėjo augti. Autorei daro išvadą, kad Kinija nėra rinkos ekonomika, tačiau mišri ekonomika, kaip, kad buvo būdinga Europai po antrojo pasaulinio karo. Nors šiuo metu Europoje vieša nacionalinio turto dalis yra ženkliai sumažėjusi (Piketty, Yang ir Zucman, 2017).

4. ŠIUOLAIKINĖ PAJAMŲ NELYGYBĖS TYRIMŲ METODOLOGIJA

4.1. Ilgo laikotarpio pajamų nelygybės serijos

Piketty ir Saez (2001), o vėliau (2003) naudota metodologija yra įdomi tuo, kad labai smulkiai išskirsto aukščiausias pajamas gaunančių asmenis į detalias fraktilės. JAV yra šalis kur atlikti tokio pobūdžio tyrimams yra nesudėtinga dėl lengvai prieinamų gausių duomenų, deja Lietuva tokios atvirų duomenų tradicijos neturi dėl susiklosčiusių geopolitinių priežasčių. JAV mokesčių agentūra IRS nuo 1913 metų leidžia kasmetinius duomenų leidinius, kuriuose yra pateikiama tokia informacija kaip: deklaravusių namų ūkių skaičius, deklaruota pajamų suma paskirstyta pagal skirtingus pajamų šaltinius bei pajamų pasiskirstymas tarp didelio skaičiaus pajamų grupių. Nuo 1966 metų IRS leidžia mikroduomenis apie deklaruotas pajamas. Autoriai naudoja mikroduomenis patikrinti ar jų skaičiavimai besiremiantys duomenų leidiniais yra teisingi. Kadangi JAV mokesčius gali deklaruoti namų ūkis, autoriai naudoja cenzo duomenis tam, kad suskaičiuotų mokestinius vienetus kiekvienais metais. Fraktilės yra gaunamos būtent iš šio suskaičiuoto mokestinio vieneto skaičiaus. Nuo 1944 metų apie 90-95% mokestinių vienetų deklaravo pajamas. Iki antro pasaulinio karo dėl didelių išimčių šis skaičius buvo apie 10-15%. Piketty ir Saez pažymi, kad dėl to tik aukščiausios decilės ir jos fraktilių duomenys gali būti analizuojami nuo JAV pajamų mokesčio pradžios. Bendros populiacijos pajamos buvo apskaičiuojamos naudojant nacionalines sąskaitas. Mokesčiams deklaruotos neto pajamas yra apskaičiuotos atėmus kapitalo realizacijos grąžą. Taip yra daroma, nes kapitalo realizacijos grąža nėra kasmetinė ir gali iškreipti rezultatus. Autoriai taip pat suskaičiuoja vidutines pajamas, vienam mokestiniui vienetai. Skaičiavimams yra naudojami 1998 metų doleriai, nes tai paskutiniai metais, kuriais yra duomenų apie pajamų mokestį.

Aukščiausių fraktilių pajamos buvo apskaičiuotos naudojant 1966-1995 periodo JAV pajamų mokesčio mikroduomenis. Šie duomenis leidžia sugrupuoti mokesčius deklaravusius vienetus pagal gautas pajamas (atėmus kapitalo realizaciją) ir suskaičiuoti aukščiausias pajamas gavusias fraktilės (P0-90, P90-95, P95-99, P99-99.5, P99.5-99.9, P99.9-99.99, P99.99-100). Tuo tarpu 1913-1965 ir 1996-1998 metų duomenys buvo gauti iš IRS sugrupavimų – šie sugrupavimai yra ganėtinai detalūs ir netoli P90, P95, P99, P99.5, P99.9 bei P99.99 ribų. Piketty ir Saez naudoja standartinę Pareto interpoliacijos techniką tam, kad nustatytų aukščiausių fraktilių pajamų ribas ir pajamų distribuciją. Ši Pareto analizė taip pat buvo atlikta 1966-1995 metų periodams, tam, kad būtų galima palyginti

gautus rezultatus su rezultatais gautais naudojant mikroduomenis. Šio tyrimo atveju abi serijos nesiskyrė daugiau nei 1% - dažniausiai skirtumas buvo mažesnis nei 0.1%. Autoriai taip pat atliko keletą duomenų pataisymų dėl JAV mokesčių sistemos pokyčių įvykusių nuo 1913 metų (čia jie detaliau nebus aptarti). Piketty ir Saez taip pat suskaičiavo aukščiausias pajamas gaunančių pajamų šaltinių serijas. Jie skirto pajamas (atimant kapitalo realizacijas) į penkias kategorijas: darbo pajamas (plius pensijos ir anuitetai), enterpreunerinės pajamas (taip pat verslo, partnerysčių ar žemės ūkio pajamos), dividendai, palūkanų pajams ir nuoma (plius autorinis atlyginimas). 1966-1995 periodas ir vėl buvo apskaičiuotas naudojant mikroduomenis, o likę metai apskaičiuoti naudojant paprastą linijinį interpoliacijos metodą. Taikant šiuos metodus Lietuvai, būtų galima įvertinti tik 2005-2022 metų pajamų nelygybę, nes tik to meto mikroduomenys yra prieinami mokslinėms institucijoms. Tačiau šie Eurostat duomenys vertina pajamas ir gyvenimo kokybę, o ne pajamų apmokestinimą. Lietuvos valstybinė mokesčių inspekcija yra pavišiusi pajamų mokesčio mikroduomenis tačiau tik už 2020 metus (Piketty ir Saez, 2001).

4.2. Generalizuotas Pareto interpoliacijos metodas

Blanchet, Fournier ir Piketty (2017) detaliai aprašo Pareto interpoliacijos techniką, kurią naudojo Kuznets (1953), Piketty and Saez (2001, 2003) bei kiti mokslininkai tam, kad naudojant istorines mokesčių tabuliacijas gautų ilgo laikotarpio pajamų ir turto nelygybės serijas. Šiame darbe autoriai aprašo savo sukurta generalizuotą Pareto kreivę, kuri gali padėti nustatyti pajamų ir turto distribucijas. Autoriai generalizuotą Pareto kreivę apibūdina kaip „atvirkščią Pareto koeficiento $b(p)$ kreivę, kur $0 \leq p < 1$ yra eilė, o $b(p)$ yra santykis tarp vidutinių pajamų ar turto virš eilės p ir p -tosios kvantilės $Q(p)$ “ (1).

$$(1) \quad b(p) = E [X|X > Q(p)] / Q(p)$$

Jeigu pajamų ar turto uodega seka standartine Pareto distribucija, koeficientas $b(p)$ virš tam tikros pajamų ar turto ribos yra konstanta. Tarkime, kad $b(p)$ yra lygus 5. Tai reikštų, kad tarp daugiausiai uždirbančių egzistuočių paprastas ryšys – vidutinis individų turtas virš 1 milijono Eur būtų 5 milijonai Eur, ir taip toliau. Blanchet et al atkreipia dėmesį, kad praktikoje $b(p)$ net ir tarp viršutinės pajamas gaunančių grupių nėra konstanta. Tačiau $b(p)$ kreivių forma yra panaši (dažniausiai u formos). Pasak autorių pajamų distribucija yra labiau pasislinkusi, aukščiausiųjų fraktilių naudai, negu tai interpoliuoja standartinis Pareto modelis. Autoriai taip pat pademonstruoja, kad net ir turint limituotą skaičių mokestinių tabuliacinių duomenų galima atkurti pajamų distribuciją labai tiksliai (šie rezultatai buvo tikrinami naudojant JAV ir Prancūziją, kur yra pakankamai duomenų apskaičiuoti tikslią pajamų distribuciją, pvz. Piketty ir Saez (2001)). Autoriai naudoja išversto Pareto koeficiento apibrėžimą, kaip jį apibūdino Fournier ir Juoliette (2015) (2). Išverstas Pareto koeficientas gali būti naudojamas kaip nelygybės egzistuojančios tarp daugiausiai uždirbančiųjų indikatorius.

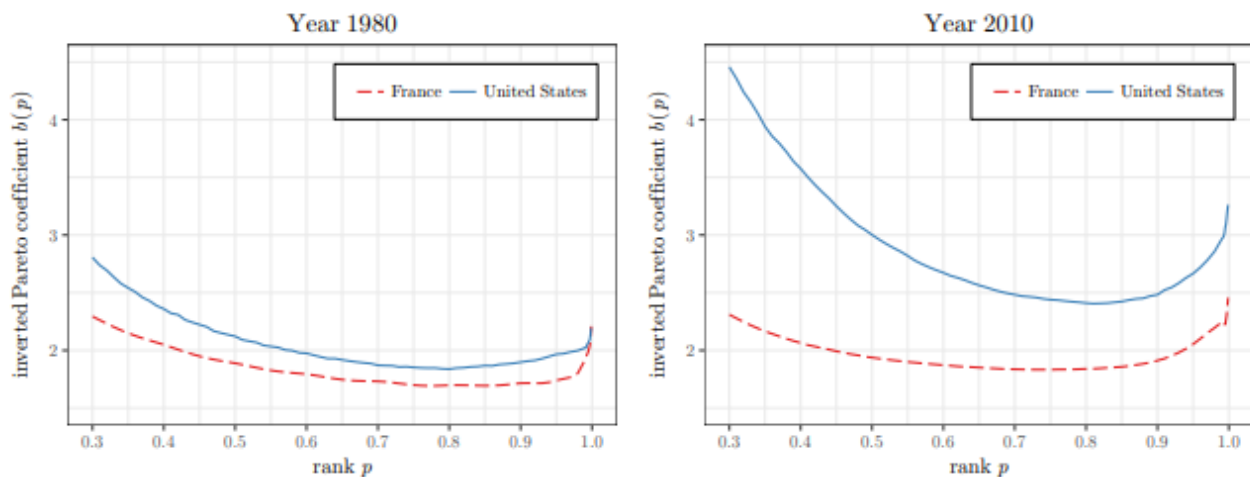
$$(2) \quad b(p) = 1 / (1 - p) \int_p^1 Q(u) du$$

Blanchet et al teigia, kad asimptotinė $b(p)$ reikšmė negali būti estimuota naudojant turimus duomenis. Taigi reikia nustoti žiūrėti į išverstą Pareto koeficientą jam nepriartėjus per daug arti 1. Autoriai apžvelgia JAV ir Prancūzijos išverstus Pareto koeficientus 1980 ir 2010 metais (grafikas nr. 4). Iš grafiko matyti, kad per trisdešimt metų Prancūzijos pajamų nelygybė keitėsi nežymiai (nors ir augo), tuo tarpu pokytis JAV yra žymiai ženklesnis. Taip pat galima pastebėti, kad $b(p)$ artėjant prie

vieno jų reikšmės abiejose šalyse konverguojasi. Pasak Fournier et al tai reiškia, kad pajamų distribucijai galioja asimptotinės galios įsakymas (kaip juos aprašė Karamata (1930)). Autoriai taip pat atranda, kad visose šalyse ir laiko perioduose, kuriems jie turi duomenis generalizuota Pareto kreivė yra u formos (Blanchet et al, 2017).

Grafikas nr. 4

Generalizuotos Pareto kreivės priešmokestinėmis nacionalinėms pajamos.

Šaltinis: Blanchet et al (2017).

Generalizuotos Pareto kreivės naudoja tik šiuos duomenis: K populiacijos fraktilių, šių fraktilių pajamų kvantilės ir pajamų dalis tenkanti šioms grupėms. Šie duomenys yra naudojami generalizuojant Pareto kreivę $b(p)$. Pilną interpoliacijos metodo paaiškinimą, galite rasti darbe Blanchet, T., Fournier, J. ir Piketty, T. (2017) skyriuje numeris trys. Kaip jau minėta anksčiau valstybinė mokesčių inspekcija yra pavišiusi pajamų mokesčio metaduomenis 2020 metams, tad generalizuotas Pareto interpoliacijos metodo tikslumas gali būti patikrintas ir Lietuvos atveju. Taip nustatant ar yra tikslinga jį naudoti ir kitų metų pajamų distribucijai nustatyti. Autorių teigimu, norint gauti tiksliausius rezultatus (viršutinių pajamų grupių paklaida 0.05%) naudojant generalizuotą Pareto interpoliaciją, reikia šių septynių pajamų ribų: 10%, 32.6%, 53.3%, 71.8%, 86.2%, 95.4%, 98.9% ir 99.9%. Lietuvos atveju tokių tikslų duomenų gauti negalime, nes Lietuvos statistikos departamentas geriausiu atveju teikia decilinius duomenis. Tai reiškia, kad Lietuvos pajamų distribucijos kreivė gauta naudojant šį modelį nebus tokia tiksli. Tačiau Blanchet et al teigia, kad vis tiek verta naudoti jų pasiūlytą interpoliacijos modelį kaip tiksliausią (Blanchet, Fournier ir Piketty, 2017).

4.3. Skirstomųjų nacionalinių sąskaitų metodas

Alvaredo et al (2020) pasiūlo naują metodologiją pajamų nelygybės tyrinėjimui. Šios metodologijos nauda yra lengvas skirtingų pasaulio šalių nelygybės lygio palyginimas bei dinaminis nelygybės tyrimas. Tyrėjai siekia sukurti metodologiją, kuri leistų prognozuoti pajamų ir turto nelygybę, naudojant tokius duomenis, kurie būtų nuoseklūs su makroekonominiais rodikliais. Tokiu būdu ekonominio augimo ir nelygybės analizė galėtų būti atliekami naudojant aiškią struktūrą. Pagrindinė problema su dabartiniais nelygybės tyrimais, kuriuos mato autoriai yra tai, kad nacionalinės sąskaitos yra tyrinėjamos naudojant makro duomenis, o pajamų nelygybė nagrinėjama naudojant gyventojų apklausas ir mokesčių statistiką. Tokių duomenų nesutapimas, neleidžia palyginti ekonominio augimo įvertinus pajamų nelygybę. Pavyzdžiui: kokia dalis ekonominio augimo susikaupia apatinėje kvantilėje. Taip pat, pajamų nelygybės studijos, kaip Kuznets (1953) ar Piketty ir Saez (2001, 2003) neįvertina prieš-mokestinio ir po-mokestinio pajamų perskirstymo. Šie tyrimai taip vertina namų ūkio pajamų nelygybę, o neišskiriant individų. Tai neleidžia įvertinti lyčių lygybės progreso darbo rinkoje, kuris įvyko per pastarąjį šimtą metų. Autorių nuomone norint lyginti skirtingas pasaulio valstybes reikia tam tikro bazinio duomenų homogeniškumo lygio, kuris šiuo metu tarp skirtingų pajamų nelygybės tyrimų neegzistuoja. Alvaredo et al siūlo apjungti nacionalinių sąskaitų, apklausų ir mokestinius duomenis tam, kad gautume skirstomąsias nacionalines sąskaitas. Tokiu būdu turėtumėme pasiekti homogeniškumą tarp šalių ir įvairių laiko periodų. Autoriai siūlo sukurti sintetinius mikroduomenis, kurie būtų paremti ne realiais stebėjimais, bet stebėto pajamų pasiskirstymo reprodukcija. Šie sintetiniai mikroduomenys turėtų sutapti su makro agregatais ir turėtų įtraukti visus nacionalinių sąskaitų kintamuosius bei sutapti su pajamų pasiskirstymo kreive, kurią galima gauti iš turimų namų ūkio pajamų ir mokesčių tyrimais. Skirstomosios nacionalinės pajamos turėtų įtraukti nacionalinių pajamų makro struktūrą ir mikro lygio pajamų pasiskirstymą. Autoriai įspėja, kad jų siūloma metodologija, dar nėra iki galo išgryninta, ar gavusi konsensuą tarp ekonomistų ir jų darbas, pradėtas 2015 metais, bus nuolat atnaujinamas. Norint sukonstruoti skirstomąsias nacionalines sąskaitas yra būtina gerai įvertinti šiuos penkis aspektus:

- 1) Stebėjimo vienetas, kurį naudoja dauguma pajamų nelygybės tyrimų yra namų ūkį. Autoriai siūlo jį pakeisti dviem serijomis – lygiai padalinta ir individualiai padalinta. Lygiai padalintoje serijoje pajamos ir turtas tarp namų ūkio subjektų būtų padalintas po lygiai (ši serija pervertina pajamų ir turto dalijimąsi tarp namų ūkio narių). Tuo tarpu individualiai

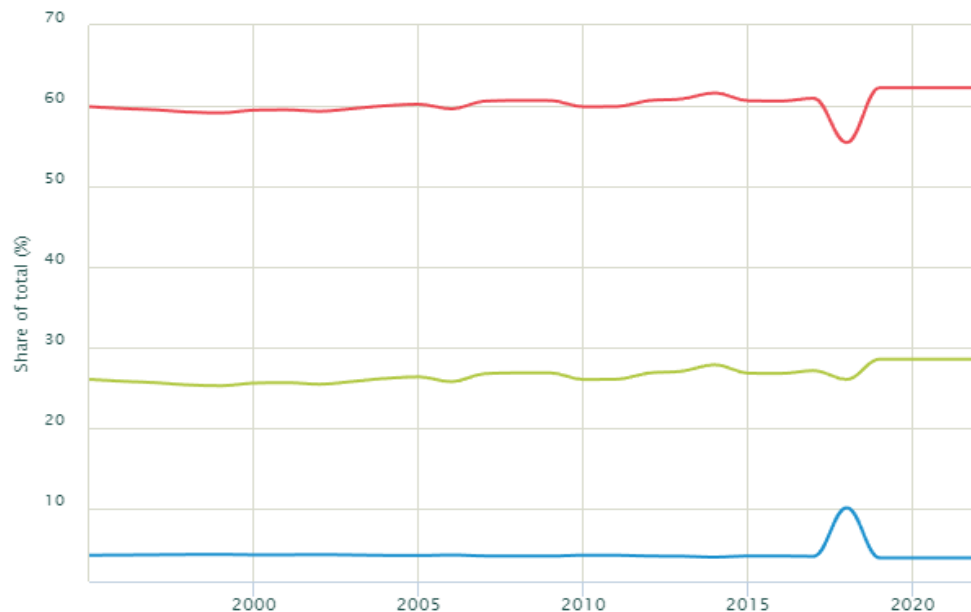
padalinta serija, stengtusi priskirti pajamas ir turtą kaip tai leidžia padaryti turima informacija (ši serija nuvertina pajamų ir turto dalijimąsi tarp namų ūkio narių). Todėl yra svarbu analizuoti abi serijas duomenų

- 2) Pajamų ir turto konceptai turi būti vienodi tarp visų tyrinėjamų šalių, jeigu norima gauti homogeniškus duomenis. Alvredo et al siūlo naudoti keturis aspektus pajamoms matuoti: priešmokestinės nacionalinės pajamos, priešmokestinės faktorinės pajamos, pomokestinės disponuojamos pajamos ir pomokestinės nacionalinės pajamos. Visi šie konceptai yra paremti nacionalinių sąskaitų metodologija kaip jas apibrėžia Jungtinės Tautos. Autoriai naudoja nacionalines sąskaitas, o ne BVP dėl dviejų priežasčių: kapitalo nusidėvėjimas nėra ekonominės pajamos ir tai dirbtinai keltų matuojamas individų pajamas bei dėl to, kad nori įtraukti iš užsienio gautas pajamas. Asmeninis, privatus, viešas, korporacinis ir valstybinis turtas taip pat yra apibrėžiamas taikant tą pačią metodologiją.
- 3) Metodai, kuriuos naudojant bus apjungti pajamų mokesčio ir namų ūkio pajamų tyrimų duomenys su nacionalinių sąskaitų duomenimis.
- 4) Metodai, kurie bus naudojami sukuriant sintetinius mikroduomenis.
- 5) Metodai, kuriuos būtų galima naudoti šalyse su limituotu kiekiu duomenų. Autoriai siūlo remtis Piketty et al (2017).

Ši metodologija jau buvo pritaikyti Alvaredo et al įvertinti pajamų ir turto nelygybę visose pasaulio valstybėse – jų gauti duomenys yra spausdinti svetainėje wid.world (grafikas nr. 5 vaizduoja turto nelygybę Lietuvoje gautą taikant skirstomųjų nacionalinių sąskaitų metodą). Autorių analizė nerodo didelės dinamikos Lietuvos turto koncentracijoje periodu nuo 1995 iki 2022 metų. Apatiniam penkiasdešimt procentų gyventojų yra priskiriama apie 4% bendro turto, tuo tarpu viršutinis 10% valdo apie 60% turto, o viršutinis 1% apie 26% turto. Tokia nelygybė išskiria Lietuvą iš Europos šalių (Europoje top 10% valdė apie 35% turto, o apatinis 50% apie 20%). Panaši turto nelygybė kaip Lietuvoje autorių buvo prognozuota artimųjų rytų valstybėse.

Grafikas nr. 5

Turto nelygybė Lietuvoje 1995-2022 metais (raudona linija žymi top 10% turtą, žalia linija žymi top 1% turtą, o mėlyna linija žymi apatinių 50% turtą).

Šaltinis: World Inequality Database.

Kadangi Alvaredo et al, naudojant skirstomųjų nacionalinių sąskaitų metodą, apskaičiavo pajamų ir turto nelygybės dinamiką visose pasaulio valstybėse, galima apžvelgti globalius pokyčius pajamų nelygybėje. Autoriai pastebi, kad nors daugumoje šalių nelygybė auga, tokių šalių kaip Indija ar Kinija (pagrindė tarp 20-60 percentilės) spartus ekonominis augimas lemia, kad globali pajamų nelygybė mažėja. Top 1% pasaulio turtingiausiųjų 2016 metais gavo apie 20% globalių pajamų, o nuo 1980 metų gavo apie 27% pajamų augimo. Tuo tarpu išsivysčiusiose šalyse (pagrindė 70-90 percentilėse) pajamų augimas buvo mažas, dėl pajamų ir turto koncentracijos (Alvaredo, Chancel, Piketty, Saez ir Zucman, 2020).

5. DUOMENŲ ŠALTINIAI IR PATIKIMUMAS

Norint atkurti Lietuvos gyventojų pajamų skirstinį 1986-1993 susidūriau su ganėtinai daug keblumų – šio laikotarpio Lietuvos duomenys nėra patogiai skaitmenizuoti ir išsimėtę po skirtingus šaltinius (lentelė nr. 4). Ankstyvosios nepriklausomybės namų ūkio tyrimų duomenis radau Lietuvos statistikos departamento leistuose statistikos rinkiniuose Lietuvos socialinė raida (1989-1993 metais). Šie rinkiniai pateikė duomenis nepatogiu formatu, pajamų nelygybė pateikiama arbitrariai pasirinktų pajamų kategorijų cenzūruotų iš viršaus pavidalu. Su šia problema susiduria visi tyrinėjantys pajamų nelygybę postsovietinėse šalyse. 1988 ir 1990 metų duomenys (LTSR gyventojų pajamų pasiskirstymas viename namų ūkyje) yra gauti naudojant antrinį šaltinį (Alexeev, M. V. ir Gaddy, C. G., 1993), kuris remiasi Goskomstat išleistu statistikos rinkiniu. Darbininkų ir tarnautojų pasiskirstymą pagal darbo užmokesčio dydį 1981 ir 1986 metams radau Lietuvos TSR Statistikos metraštyje (1988). Į šiuos pasiskirstymus nebuvo įtrauktos kolūkiečių pajamos, tad distribucijos gali būti netikslios. Visi kiti skirstiniai projektavo vidutines pajamas viename šeimos ūkio nariui.

Neradęs daugiau duomenų internete nusprendžiau paieškoti Lietuvos valstybiniame centriniame archyve saugomame Lietuvos TSR valstybinio statistikos komiteto 1940-01-01 - 1991-12-31 duomenų fonde (R-363.2.) Kolūkiečių, darbininkų ir tarnautojų biudžetų statistikos skyriaus veiklos bylų apyrašas 1952-01-01 - 1989-12-31. Juose peržiūrėjau 16 bylų susijusių su 1980-1990 metų namų ūkių tyrimais. Nors pajamų skirstinių rasti nepavyko, surinkau daug tyriminės medžiagos, kuri yra tinkama paneliniams tyrimams ir daugiamatės statistikos analizei. Vienintelė išimtis buvo 1987 metų byloje rastas susirašinėjimas tarp Goskomstat ir Lietuvos TSR statistikos departamento. Iš Maskvos į Lietuvą buvo atsiųsta namų ūkio tyrimo duomenų suvestinė pažymėta anspaudu „slapta (rus.)“. Šis susirašinėjimas leido man atkurti tų metų pajamų distribuciją. Tokių duomenų įslaptinimas tikriausiai ir lėmė, kad šią informaciją rasti nėra lengva, nors tyrimai atliekami nuo 1954 metų.

Lentelė nr. 4

1986-1993 metų duomenų rinkinių šaltiniai.

Metai	Šaltinis
1981	Lietuvos TSR Statistikos metraštis 1988, p. 27
1986	Lietuvos TSR Statistikos metraštis 1988, p. 27
1987	Laiškas Lietuvos TSR valstybinio komiteto pirmininkui, 1988 balandžio 11
1988	Ekonomicheskaya gazeta Nr. 25, 1989 birželis, p. 11
1988	Lietuvos socialinė raida 1989, p. 42
1989	Lietuvos socialinė raida 1989, p. 42
1990	Goskomstat pranešimas spaudai Nr. 175, 1991 birželio 10
1990	Lietuvos socialinė raida 1990, p. 50
1991	Lietuvos socialinė raida 1991, p. 44
1992	Lietuvos socialinė raida 1992, p. 48
1993	Lietuvos socialinė raida 1993, p. 52-53

Šaltinis: sukurta autoriaus.

Sunku įvertinti šių šaltinių patikimumą ir skaičiavimų tikslumą, tačiau daugumai metų yra tik po vieną duomenų rinkinį. Išimtis yra 1988 ir 1990 metai, šiems turime Lietuvos statistikos departamento ir sovietų sąjungos duomenų rinkinius. 1988 metais Lietuvos duomenys projektuoja Gini daugiau nei 2% aukščiau nei sovietų duomenys, o 1990 metų rinkiniai prognozuoja panašiai. Dėl duomenų tęstinumo ir harmoningumo tolimesnėje analizėje buvo nuspręsta naudoti Lietuvos socialinės raidos duomenis 1988-1993 metams. Visi aukščiau duomenų rinkiniai remiasi Lietuvos namų ūkių pajamų ir išlaidų tyrimais ir buvo apskaičiuoti statistikos departamentų, tad priimsiu prielaidą, kad jie geriausiai atspindi to meto pajamų skirstinį.

6. LIETUVOS GYVENTOJŲ PAJAMŲ SKIRSTINIO ATKŪRIMAS 1986-1993

6.1. Pajamų skirstinio formos atkūrimas ir Gini radimas

Pasak Alexeev ir Gaddy (1993) sovietų sąjungoje pajamų distribucijos buvo skaičiuojamos remiantis lognormalaus skirstinio prielaida. Tad šiame tyrime priimsiu prielaidą, kad Lietuvos namų ūkių tyrimai buvo atliekami remiantis ta pačia metodologija ir, kad pajamų skirstinys yra lognormalus.

Iki pradedant Lietuvos gyventojų pajamų skirstinį vaizduoti statistikos rinkiniuose decilėmis (1994 metai), jie buvo grupuojami pagal sovietinę metodologiją. Visi gyventojai buvo suskirstyti į grupes - žinome pajamų ribas (tarkim 50-100LT) ir kiek procentų gyventojų grupei priklauso. Šis grupavimas kėlė keletą problemų – nebuvo žymima minimali alga ar riba, grupių vidutinės pajamos nebuvo nurodytos, o daugiausiai uždirbanti grupė buvo palikta atvira. Taip pat kai kuriais metais viršutinėje grupėje buvo ganėtinai didelis procentas gyventojų. Tai turėtų didinti skaičiavimų standartinį nuokrypį.

Kadangi darbo tikslas yra atkurti populiacijos pajamų skirstinį, nusprendžiau nefiksuoti minimalios algos ir žemiausios grupės apatinę ribą palikti ties 0. Atkuriant pajamų skirstinį buvo naudojama jau anksčiau aptarta metodologija - sugrupuotiems pajamų duomenims ieškome artimiausio lognormalaus skirstinio (Alexeev ir Gaddy, 1993).

Kiekvienai grupei, atsižvelgiant į dažnį, sukūriau imituotą duomenų rinkinį atsitiktine tvarka. Tai transformavo sugrupuotus duomenis į masyvą, kuris bus naudojamas kaip atsvaros taškas ieškant „geriausios“ pajamų distribucijos. Šis masyvas buvo transformuotas į empirinę kumulatyvinę distribucijos funkciją. Tada matuojame artumą nuo teoretinių lognormalaus skirstinio kumulatyvinių distribucijos funkcijų ir minimizuojame Kolmogorov-Smirnov statistiką, taip rasdami geriausius atkuriamo lognormalaus skirstinio aprašomuosius mastelio parametrus: vidurkį ir standartinį nuokrypį (μ , σ) bei tam tikrą minKS statistiką (lentelė nr. 5). Tai padeda mums apskaičiuoti tų metų Gini koeficientą bei tęsti pajamų nelygybės analizę. Iš lentelės galima pastebėti, kad skirstiniai atkurti iš Lietuvos statistikos departamento duomenų rodo aukštesnę pajamų nelygybę, negu skirstiniai atkurti iš sovietinių duomenų (1988 m. 0,2444 (LT), 0,2235 (SSRS); 1990 m. 0,2333 (LT), 0,2256 (SSRS)). Radikalus šokas, matomas tarp 1991 ir 1992 metų kai Gini koeficientas išauga 0,1302.

Lentelė nr. 5

Atkurtų 1986-1993 metų pajamų skirstinių parametrai ir Gini.

	1986	1987	1988	1988	1989	1990	1990	1991	1992	1993
μ	5,09	4,95	5,07	5,02	5,15	5,27	5,27	6,48	7,84	4,33
σ	0,43	0,39	0,44	0,40	0,41	0,42	0,41	0,47	0,73	0,69
minKS	0,024	0,001	0,001	0,006	0,002	0,004	0,006	0,012	0,017	0,006
populiacijos μ	194,70	204,10	222,40	222,40	244,20	283,40	283,40	737,00	5615,00	190,00
normalizuotas μ	178,80	152,86	174,73	164,56	188,36	211,87	210,61	732,37	3310,73	96,40
normalizuotas σ	80,83	62,54	80,78	68,81	81,11	92,94	89,00	367,28	2760,22	75,45
Gini	0,2396	0,2191	0,2444	0,2235	0,2294	0,2333	0,2256	0,2623	0,3925	0,3750
valiuta	Rubliai	Rubliai	Rubliai	Rubliai	Rubliai	Rubliai	Rubliai	Rubliai	Talonai	Litai

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus, remiantis: žalia - Lietuviškais duomenimis, raudona - sovietiniai duomenimis, populiacijos μ gauta iš Lietuvos statistikos metraščių.

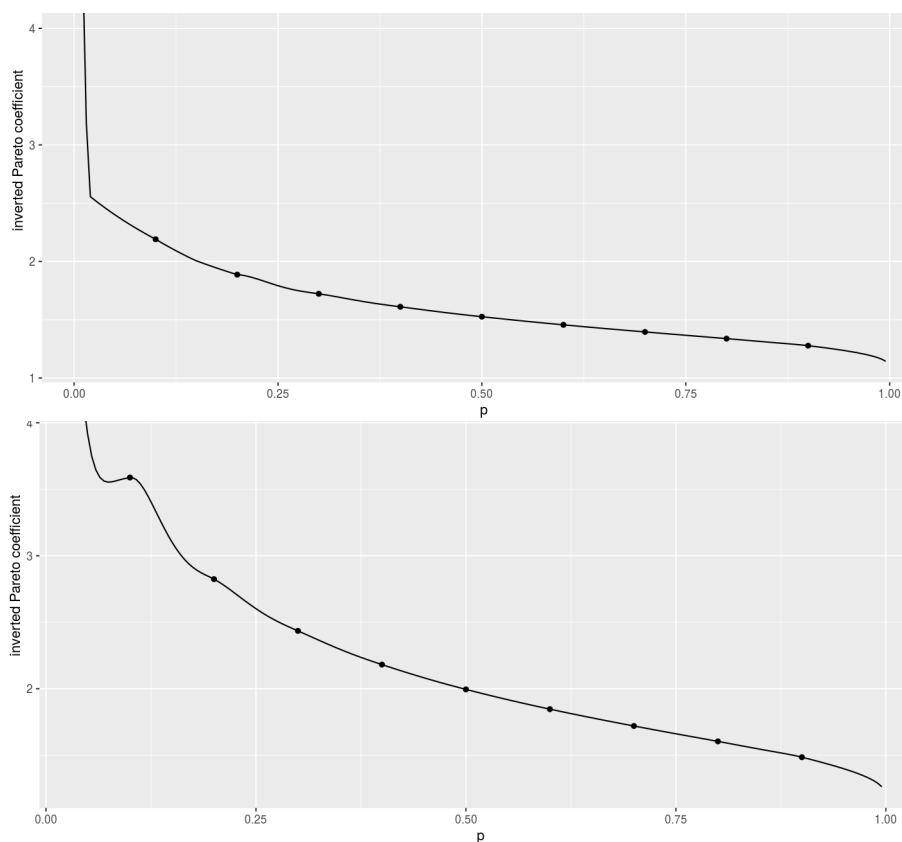
Kita pastebima tendencija - normalizuoti skirstinių vidurkiai yra žemesni negu populiacijos pajamų vidurkiai pateikti Lietuvos statistikos metraščiuose. Taip gavosi, nes ieškant artimiausio lognarmalaus skirstinio, mes neįvertinome populiacijos vidurkio (lentelės nr. 5 atveju yra pasirinkta naudoti vidutinės metinės pajamas vienam gyventojui), o tiesiog ieškojome skirstinio, kurio forma geriausias atitiktų turimus pradinis grupuotus duomenis. Šio tyrimo tikslas yra įvertinti pajamų nelygybę, tad mums yra žymiai svarbiau gerai įvertinti pajamų skirstinio formą. Detaliaus kiekvienų metų pajamų nelygybės atkūrimo grafikus galima pasižiūrėti priede A.

6.2. Lietuvos generalizuotos Pareto kreivės

Remiantis Blanchet, Fournier ir Piketty (2017) pasiūlyta metodologija, nusprendžiau nusibraižyti generalizuotas Pareto kreives, kurios gaunamos naudojant autorių pasiūlytą generalizuotą Pareto interpoliacijos metodą. Tai pasidaryti nėra sunku, nes Blanchet et al (2017) yra pateikę veikiančią skaičiuoklę (<https://wid.world/gpinter/>). Vienintelis dalykas, kurį mums reikia padaryti tai suskaičiuoti pajamų nelygybės decilių vidurkius ir ribas. Šeštas grafikas vaizduoja 1991 ir 1992 metų generalizuotas Pareto kreives. Kairėje pusėje yra matuojamas išverstas Pareto koeficientas ($b(p)$) - kuo jis aukštesnis, tuo pajamų nelygybės uodega yra storesnė ir Gini aukštesnis. Apatinėje ašyje yra rodomas p , kuris rodo populiacijos percentilę. 1988 metais 12% Lietuvos populiacijos susidūrė su nelygybe didesne nei $b(p) = 2$, po trejų metų su tokia arba didesne nelygybe susidūrė jau 15% populiacijos, o 1992 metais net 50%. Tais laikotarpiu valstybė susidūrė su ekonomine krize, didele infliacija, valiutos ir mokestiniais pokyčiais.

Grafikas nr. 6.

Generalizuotos Pareto kreivės 1991 ir 1992 metams.

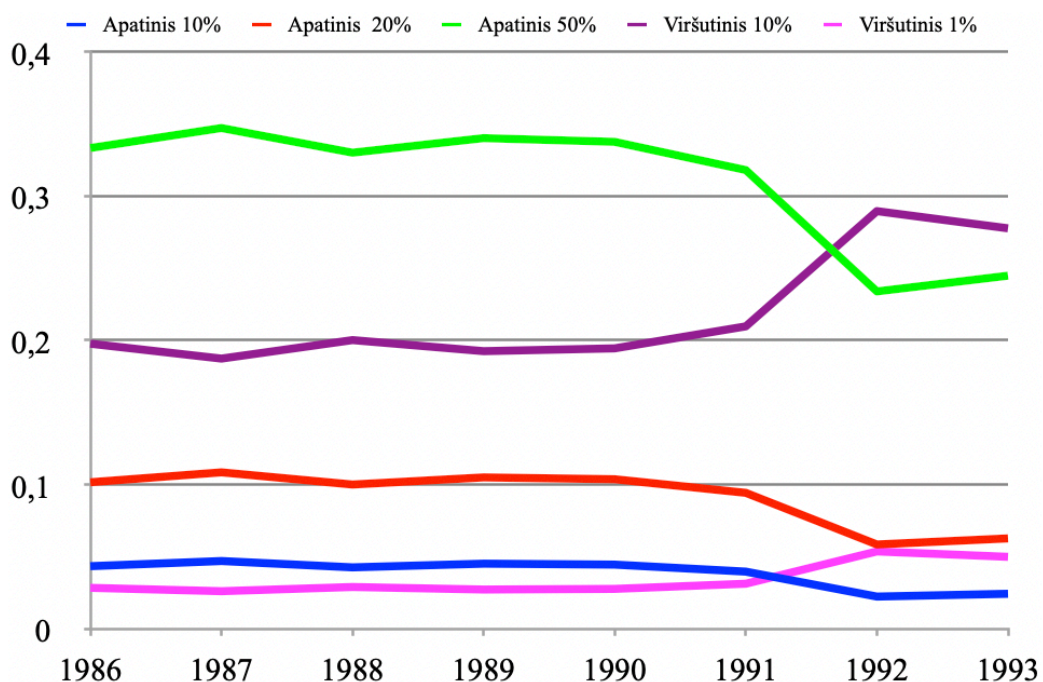
Šaltinis: World Inequality Database.

Lietuvos generalizuotų Pareto kreivių viršutinė dalis nėra tiksli, mat p artėjant prie vieno b(p) taip pat pradeda judėti link vieno. Taip pat kreivės turėtų būti u formos - dabartinis vaizdas siūlytų, kad aukštas pajamas gaunantys asmenys jas pasidalino ganėtinai po lygiai (grafikas nr. 4 vaizduoja Prancūziją ir JAV). Visi analizuoti empiriniuose tyrimai rodo, kad aukštose populiacijos percentilėse pajamų nelygybė turėtų augti. Taigi reikia atlikti pajamų skirstinio uodegos formos korekciją (Blanchet, Fournier ir Piketty, 2017)

Vienas iš pajamų distribucijos atkūrimo privalumo yra tai, kad galima nustatyti pajamų nelygybės rodiklius, kaip pajamų dalis tenkanti specifikiems percentilėms (grafikas nr. 7). Šie duomenys buvo gauti naudojant generalizuotą Pareto interpoliaciją. Galime lengvai pastebėti pokyčius įvykusius po nepriklausomybės: viršutinių 10% žmonių pajamos aplenkė apatinių 50% žmonių pajamas 1992 metais. Per dviejų metų laikotarpį apatinės 50% pajamas gaunantys žmonės neteko virš 10% visų Lietuvos metinių pajamų dalies (1990 - 33,74%, 1992 - 23,38%). Tuo tarpu viršutinių 1% žmonių pajamos 1991 metais priartėjo prie apatinių 10% pajamų, o 1992 metais priartėjo prie apatinių 20% pajamų. Taigi didėjo beveik dvigubai per vieną metų laikotarpį. Tai indikuoja labai staigius pajamų nelygybės pokyčius, ypač tarp aukščiausias pajamas gaunančių asmenų.

Grafikas nr. 7.

Nacionalinių pajamų dalis tenkanti percentilėms.

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus remiantis World Inequality Database skaičiuokle.

6.3. Skirstinio uodegos Pareto korekcija

Lietuvos pajamų skirstinio uodega nusprendžiau koreguojant naudojant Piketty, Yang ir Zucman (2017) metodologiją. Koreguota kreivė dalis virš 80-tosios percentilės (pasirinkta uodega), visi asmenys gaunantys pajamas virš šios ribos buvo perskirstyti iš lognormalaus skirstinio į Pareto skirstinį. Tai įprasta praktika pajamų nelygybės tyrimuose, mat namų ūkių biudžetų ar panašūs tyrimai prastai fiksuoja duomenis apie aukščiausias pajamas gaunančius asmenis. Pakoreguoti duomenys sujungiami su pradiniu skirstiniu ir apskaičiuojamas naujas Gini (lentelė nr. 6). Pakoreguotas skirstinys įvertina empirinio skirstinio viršutinių 20% Pareto alfa (randama naudojant didžiausio tikėtimumo metodą). Ši alfa yra naudojama įvertinant pakoreguoto skirstinio viršūnės formą. Kadangi pajamų nelygybė paskutiniaisiais stebėjimų metais yra didelė (skirstinio viršus atitinka žemesnę Pareto alfa), tai ir Gini korekcija yra didesnė.

Lentelė nr. 6

Pradinis ir pakoreguotas Gini.

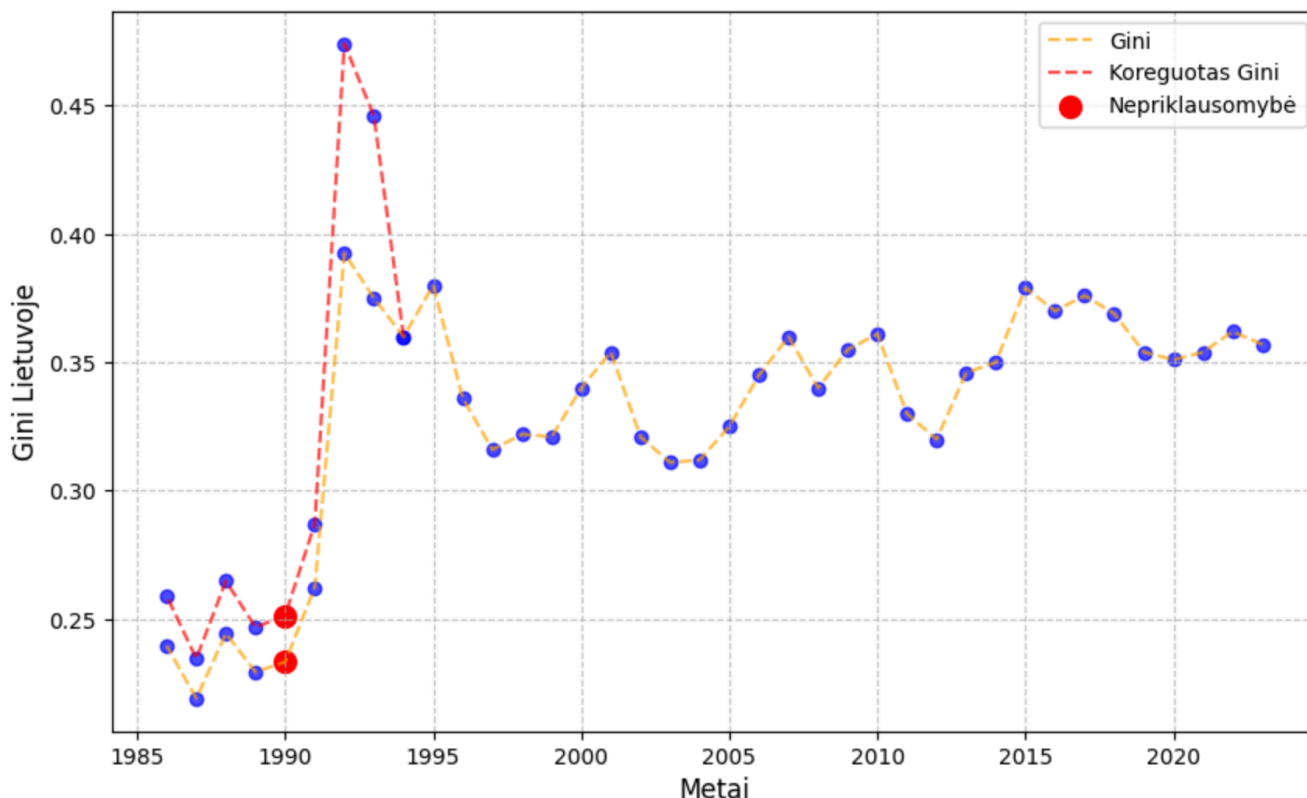
	1986	1987	1988	1988	1989	1990	1990	1991	1992	1993
Gini	0,2396	0,2191	0,2444	0,2235	0,2294	0,2333	0,2256	0,2623	0,3925	0,3750
Pakoreguotas Gini	0,2590	0,2346	0,2648	0,2397	0,2468	0,2514	0,2422	0,2871	0,4741	0,4459
Skirtumas	0,0194	0,0155	0,0204	0,0162	0,0174	0,0181	0,0166	0,0248	0,0816	0,0709
Top 20% Pareto	4,152	4,551	4,068	4,460	4,341	4,268	4,417	3,780	2,465	2,590

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

Pakoreguotos pajamų skirstinio uodegos leidžia geriau įvertinti pajamų nelygybę viršutiniuose pajamų sluoksniuose. Pareto skirstinys geriau nei lognormalus apibrėžia pajamų skirstinio viršaus santykius. Pakoreguoto skirstinio Gini yra palygintas su pradiniu vertinimu grafike numeris aštuoni. Jame lengviau įvertinti skirstinio uodegos Pareto korekcijos poveikį pajamų nelygybės vertinimui. Tokia korekcija yra ypač svarbi metams, kai pajamų skirstinio viršuje yra aukšta nelygybė, mat nelygybės korekcija yra stipresnė jei empiriniai duomenys rodo, kad tarp aukščiausias pajamas gaunančių asmenų yra didelė nelygybė.

Grafikas nr. 8.

Pradinis ir pakoreguotas Gini.

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

Naudojant jau anksčiau aptartą pajamų distribucijų atkūrimo techniką pavyko pratęsti Lietuvos Gini seriją 9 metais. Šiuose duomenyse lengvai matosi pajamų nelygybės pokyčiai, kurie įvyko devyniasdešimtųjų pirmojoje pusėje. Jeigu tikėsime, kad korekcija rodo geresnį Gini, tai reikštų, kad tikroji Lietuvos Gini ir jo variacija yra didesnė.

Kadangi pajamų skirstinio uodegų korekcija buvo atlikta tik 1986-1993 metams, tolimesniuose skaičiavimuose bus naudojama nekoreguotas Lietuvos Gini, norint išsaugoti duomenų testinumą. Tačiau norint pilnai suprasti pajamų nelygybę Lietuvoje, rekomenduočiau ateities tyrėjus persidaryti ir atlikti Pareto uodegos korekciją visam laikotarpiui. Tik tokiu atveju galima tikėtis, kad nebuvo praleisti galimi Lietuvos pajamų nelygybės scenarijai.

7. PAJAMŲ NELYGYBĖS PRIEŽASČIŲ PAIEŠKA

Pavykus susistemizuoti Gini duomenis nuo 1986 iki 2023 metų, nusprendžiau paieškoti priežastinių ryšių. Skaitant pajamų nelygybės tyrimus radau įvairių priežastinių paaiškinimų, tačiau nusprendžiau tirti šiuos:

- Infliacija

1992-2023 periodas (World Bank, n.a.)

1986-1991 periodas (Lietuvos statistikos metraštis, 1989, 1991, 1993)

- Pajamų atskirtis tarp lyčių

2006-2022 periodas, lyčių pajamų atskirtis šiame modelyje vertinama kai lyčių algos skirtumo kriterijus (Eurostat, n.a.)

- Dividendų mokestinė politika (kategorinis)

1986-2023 periodas paskirstytas į šešis periodus pagal skirtingą dividendų apmokestinimo politiką galiojusią tuo metu Lietuvoje.

- Gyventojų pajamų mokestinė politika (kategorinis)

1986-2023 periodas paskirstytas į šešis periodus pagal skirtingą pajamų apmokestinimo politiką galiojusią tuo metu Lietuvoje.

- Ekonomikos santvarka (kategorinis)

1986-2023 periodas priskirtas dviem ekonominėms santvarkoms: tarybinei ir nepriklausomai.

- Valiuta (kategorinis)

1986-2023 periodo metams buvo priskirtas kategorinis parametras nusakantis valiutą naudotą matuoti pajamų distribuciją (Rubliai, talonai, Litai ir Eurai).

- Teisinių ekonominių pokyčių analizė

1986-2023 periodo metams buvo priskirtas kategorinis parametras nusakantis, kuriai politinei pusei priklauso Lietuvos vykdomoji valdžia (kairė, dešinė) (Maksimaitis, M. ir Markauskas, L., N.A.).

7.1. Įžvalgos iš infliacijos – Gini ryšio tyrimo

Žiūrint iš teorinės pusės galima susidaryti nuomonę, kad infliacija turėtų teigiamai veikti Gini koeficientą. Tikimybė, kad aukštesnių decilių pajamos augs greičiau nei infliacija yra didesnė nei tikimybė, kad pajamos augs greičiau už infliaciją apatiniuose deciliuose. Norėtusi įvertinti ar egzistuoja pamatuojamas ryšys Lietuvos duomenyse.

Pirmiausia naudodami 1986-2023 infliacijos ir Gini duomenys buvo logaritmuoti, diferensijuoti ir atlikti stacionarumo ADF ir KPSS testai. Infliacija yra stacionari pasak abiejų testų, tuo tarpu Gini yra stacionarus tik pagal KPSS. Priimu prielaidą, kad Gini duomenys yra stacionarus, mat ADF statistikos reikšmė yra labai arti 10% konfidencialumo ribos. Šie duomenys yra kointegruoti (Engle-Granger testo statistika -8.2135).

Infliacijos ir Gini ryšys buvo analizuojamas modeliuojant: paprastą linijinę regresiją, VAR modelį (optimalus vėlavimas pagal AIC kriterijų buvo 1) , VARMA modelį (optimalus p ir q gautas vertinant AIC kriterijų), VECM modelį ir SARIMAX modelį. Linijinė regresija parodė, kad infliacijos koeficientas teigiamai (0.0061) paveikia Gini koeficientą ties 5% konfidencialumo riba. Gini konstanta nebuvo reikšminga. Įvertinus, kad linijinis modelis paaiškina mažą procentą variacijos (12.5%) jį atmetame.

VAR modelis (lentelė nr. 7) parodė, kad Gini ir infliacijos interceptai nėra reikšmingi. Tai indikuoja, kad neegzistuoja ekvilibriumo Gini reikšmė (panaši išvada peršasi vertinant Lietuvos Gini ARIMA).

Lentelė nr. 7

Infliacija-Gini VAR modelio rezultatai.

Gini lygtis	koeficientai	std. nuokrypis	t-stat	prob
const	0.002433	0.002238	1.087	0.277
L1.Gini_log_diff	-0.315668	0.132280	-2.386	0.017
L1.Inflation_log_diff	0.012647	0.002288	5.527	0.000
Infliacijos lygtis	koeficientai	std. nuokrypis	t-stat	prob
const	0.034639	0.177859	0.195	0.846
L1.Gini_log_diff	-1.988763	10.510903	-0.189	0.850
L1.Inflation_log_diff	0.247509	0.181806	1.361	0.173

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

VAR modelio Gini pirmasis lagas reikšmingai (5% konfidencialumo riba) neigiamai veikia Gini koeficientą. Tai reiškia, kad jei praeitais metais Gini paaugo 1%, šiais metais (nevertinant kitų kintamųjų įtakos) Gini mažės -0.315668%. Jei tai tiesa tai būtų ganėtinai įdomus reiškinys - pajamų nelygybės korekcijos mechanizmas. Infliacijos pirmasis lagas reikšmingai (1% konfidencialumo riba) teigiamai veikia Gini koeficientą. Infliacijai paaugus 1%, šiais metais (nevertinant kitų kintamųjų įtakos) Gini didės 0.012647%. Infliacijos lygtis neturėjo reikšmingų koeficientų.

VARMA (1,2) modelio rezultatai nebuvo reikšmingi. VECM modelio trumpo laikotarpio efektai taip pat nebuvo reikšmingi. Tačiau kointegruoti poveikiai buvo reikšmingi (pirmas poveikis yra dominuojamas Gini, antras infliacijos). Gini į pirmą poveikį reaguoja neigiamai (-1,4326 prie 1% konfidencialumo ribos), o į antrąjį teigiamai tačiau silpniau ir mažiau tikėtina (0,0133 prie 5% konfidencialumo ribos). Infliacijos atsakas į pirmąjį kointegruotą poveikį nėra reikšmingas, tuo tarpu atsakas į antrąjį neigimas (-0,8461 prie 5% konfidencialumo ribos). Tiek infliacija, tiek Gini silpnai reaguoja į vienas kito dominuojamą kointegruotą poveikį, tad jų ilgo laikotarpio santykis nėra labai reikšmingas (lentelė nr. 8).

Lentelė nr. 8

Infliacija-Gini VECM modelio rezultatai.

Gini_log_diff

	koeficientai	std err	z	P> z	[0.025	0.975]
ec1	-1.4326	0.320	-4.483	0.000	-2.059	-0.806
ec2	0.0133	0.005	2.749	0.006	0.004	0.023

Inflation_log_diff

	koeficientai	std err	z	P> z	[0.025	0.975]
ec1	-6.9746	25.195	-0.277	0.782	-56.356	42.407
ec2	-0.8461	0.380	-2.224	0.026	-1.592	-0.100

Kointegruotas poveikis 1

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

SARIMAX (1, 0, 0) modelis taip pat prognozuoja, kad infliacija turi silpną teigiamą poveikį Gini (0,0085 prie 1% konfidencialumo ribos). Gini konstanta nėra reikšminga, o neigiamas autoregresinis Gini ryšys yra silpnai reikšmingas, -0,3714 prie 10% konfidencialumo ribos (lentelė nr. 9).

Lentelė nr. 9

Infliacija-Gini SARIMAX modelio rezultatai.

	koeficientai	std err	z	P> z	[0.025	0.975]
intercept	0.0025	0.004	0.693	0.488	-0.005	0.010
Inflation_1_d	0.0085	0.002	4.421	0.000	0.005	0.012
ar.L1	-0.3714	0.202	-1.838	0.066	-0.767	0.025
sigma2	0.0002	6.04e-05	3.983	0.000	0.000	0.000

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus

Peržvelgus infliacijos ir Gini ryšio tyrimus, galima padaryti kelis rezultatų apibendrinimus:

- Gini konstanta nereikšminga (linijinė regresija, VAR, SARIMAX), tai indikuoja, kad nėra natūralaus pajamų nelygybės ekvalibrumo lygio.
- Infliacija silpnai, bet teigiamai veikia Gini (linijinė regresija, 5% k.r., SARIMAX, 1% k.r.), jos pirmas lagas teigiamai veikia Gini (VAR, 1% k.r.). Gini taip pat reaguoja teigiamai į infliacijos kointegruotą poveikį (VECM, 5% k.r.)
- Gini į savo kointegruotą poveikį reaguoja neigiamai (VECM, 1%), šio koeficiento pirmas lagas neigiamai veikia save patį (VAR, 1% k.r.), Gini taip pat turi silpnai reikšmingą neigiamą autoregresinę tendenciją (SARIMAX, 10% k.r.).

7.2. Įžvalgos iš lyčių pajamų nelygybės – Gini ryšio tyrimo

Lyčių pajamų nelygybė yra labai verta dėmesio tema, tačiau nebus plačiai nagrinėjama šiame tyrime, mat turimi duomenys prasideda tik 2006 metais. Tiek Lietuviškuose, tiek sovietiniuose statistikos rinkiniuose pajamų grupių skirstymas pagal lytį nebuvo pateikiamas. Tam tikra pajamų nelygybės dalis turėtų būti automatiškai atspindėta lyčių pajamų nelygybėje, nes Gini koeficientui nerūpi lyties aspektas vertinant pajamų nelygybę.

Kadangi tiriamuose duomenų rinkiniuose nebuvo neigiamų reikšmių, nekilo problemų log-diferencijuojant. Moterų-vyrų pajamų atskirties duomenys pagal KPSS kriterijų tapo stacionariais, o pagal ADF tik ties 10% konfidencialumo riba. Duomenys buvo vertinami naudojant šiuos modelius: VAR, panelinį VAR (22 Europos Sąjungos valstybės) ir Baltijos šalių fiksuoto poveikio. Dauguma lyčių pajamų nelygybės ir Gini ryšio paieškos modeliai susidūrė su elementariai problema - per trumpa laiko eilutė. Šiuo metu dvidešimt dviem Europos Sąjungos valstybėms turime tik keturiolika stebėjimų (šalys su nepilnais stebėjimais buvo pašalintos prieš tyrimą).

Lietuvos VAR modelis (4 lago, pasirinkta maksimizuojant AIC) neparodė reikšmingo lyčių nelygybės poveikio Gini, bet parodė atvirkštinį ryšį. Gini pirmasis lagas turi reikšmingą (ties 5% konfidencialumo riba) teigiamą įtaką lyčių pajamų skirtumui, Gini antras lagas turi stipresnį ir reikšmingesnę teigiamą įtaką (ties 1% konfidencialumo riba). Lyčių pajamų nelygybės antras lagas turi neigiamą poveikį dabartinei lyčių pajamų nelygybei (ties 10% konfidencialumo riba). Modelis ties 5% konfidencialumo riba taip pat prognozuoja lyčių pajamų nelygybės konstantą, kuri yra arti nulio (-0.017122)(lentelė nr. 10).

Lentelė nr. 10

Lyčių pajamų nelygybės VAR modelio lygties rezultatai.

diff_log_Gap	coefficient	std. error	t-stat	prob
const	-0.017122	0.007379	-2.320	0.020
L1.diff_log_Gini	0.384793	0.172986	2.224	0.026
L1.diff_log_Gap	-0.012780	0.190597	-0.067	0.947
L2.diff_log_Gini	1.119540	0.183076	6.115	0.000
L2.diff_log_Gap	-0.219278	0.126633	-1.732	0.083
L3.diff_log_Gini	0.170897	0.202911	0.842	0.400
L3.diff_log_Gap	0.061858	0.102924	0.601	0.548
L4.diff_log_Gini	0.050137	0.164369	0.305	0.760
L4.diff_log_Gap	-0.485600	0.097298	-4.991	0.000

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

Europos Sąjungos valstybių panelinis VAR modelis parodė, kad tik Gini yra reikšmingai paveikiamas kintamųjų. Pirmas Gini lagas neigiamai veikia dabartinį Gini (prie 1% konfidencialumo ribos), tuo tarpu pirmas lyčių pajamų nelygybės lagas teigiamai, bet silpniau veikia dabartinį Gini (ties 5% konfidencialumo riba) (lentelė nr. 11). Bendras panelinis VAR modelis paaiškina tik 4.5% Gini variacijos - tai indikuoja, kad reikia ieškoti kitų - reikšmingesnių ryšių. Trijų Baltijos šalių fiksuoto poveikio modelis taip pat neparodė reikšmingo ryšio, nors indikavo, kad pajamų nelygybė tarp visų šalių skiriasi reikšmingai.

Lentelė nr. 11

ES panelinio VAR modelio Gini lygties rezultatai.

	Parameterai	Std. N.	T-stat	P-reikšmė	ap. k.r.	virš. k.r.
L.GAP	0.0816	0.0382	2.1361	0.0335	0.0064	0.1568
L.GINI	-0.1667	0.0565	-2.9501	0.0034	-0.2779	-0.0555

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

Lietuvos VAR modelis rodo, kad tik lyčių pajamų nelygybės lygtis yra reikšminga, tuo tarpu panelinis Europos VAR modelis rodo, kad tik Gini lygtis yra reikšminga. Kai ir analizėje apie infliaciją, galime pastebėti neigiamą Gini ligo autoregresinį poveikį. Deja, bet modeliai kenčia nuo trumpų laiko eilučių ir mažo duomenų variacijos paaiškinimo.

Peržvelgus lyčių pajamų nelygybės ir Gini ryšio tyrimus, galima padaryti kelis rezultatų apibendrinimus:

- Gini konstanta nereikšminga (VAR, panelinis VAR), tai indikuoja, kad nėra natūralaus pajamų nelygybės ekvalibrinio lygio;
- Gino pirmas lagas neigiamai veikia Gini (panelinis VAR, 1% k.r.);
- Lyčių pajamų nelygybės pirmas lagas teigiamai veikia Gini (panelinis VAR, 5% k.r.);
- Gini pirmasis lagas turi reikšmingą (panelinis VAR, 5% k.r.) teigiamą įtaką lyčių pajamų skirtumui, o Gini antras lagas turi stipresnę ir reikšmingesnę teigiamą įtaką (panelVAR, 1% k.r.).

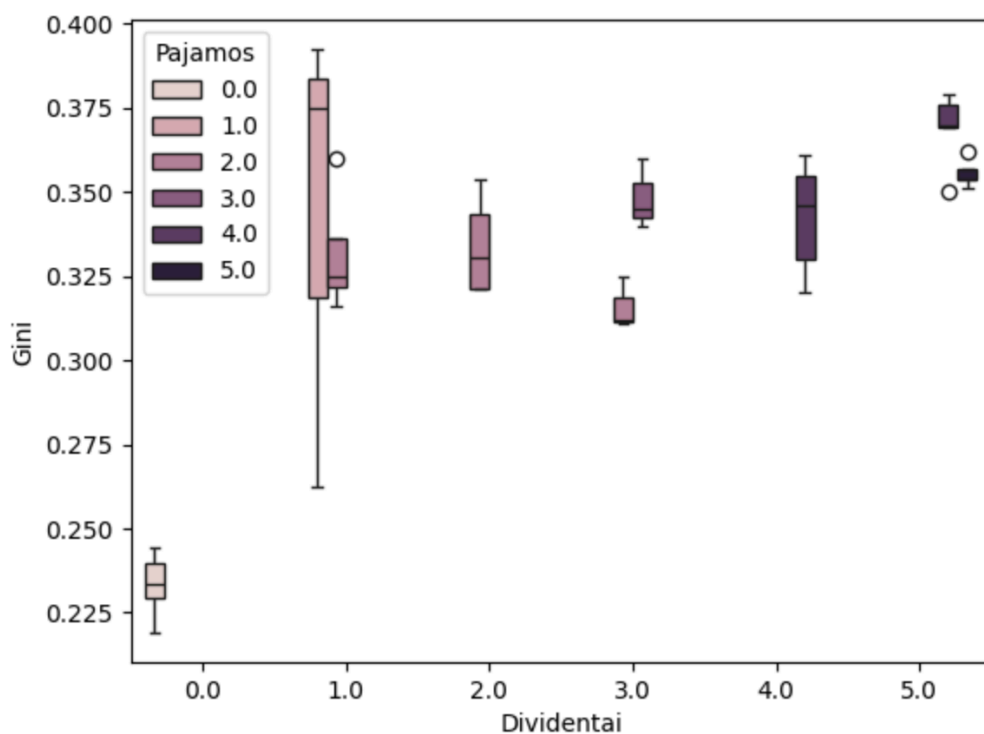
7.3. Įžvalgos iš kategorinių parametru – Gini ryšio tyrimo

Keturi parametriniai kintamieji (dividendų ir pajamų mokesčio politika, Ekonomikos santvarka, ir valiuta) buvo naudojami ieškant ryšių tarp ekonominių bei politinių pokyčių Lietuvoje ir Gini koeficiento. 1986-1995 metai Lietuvos ekonomikai, politikai ir socialiniam gyvenimui buvo transformaciniai metai. Todėl yra aktualu patikrinti ar taip kaip nors atsispindi pajamų nelygybės duomenyse. Naudosime ANOVA modelį ir Tuckey's HSD testą.

Nusprendžiau įvertinti visų parametrinių kintamųjų kategorijų vidurkių skirtumus naudodamas ANOVA. Šis metodas parodė, kad visi keturi kintamieji turi įtakos Gini koeficientui ties 1% konfidencialumo riba). Tai nestebina mat valiutos ir santvarkos pokyčiai matosi plika akimi (grafikas nr. 7), tačiau yra įdomiau giliau paanalizuoti skirtumas tarp skirtingų mokestinių periodų Lietuvoje (grafikas nr. 9). Dividendų kategorijos žymi šiuos periodus: 0 ir 1 indikuoja periodus, kuomet dividendai nebuvo apmokestinami, 2 žymi pajamų apmokestinimo tarifo įvedimą ties 29% ir mažinimą iki 24%, 4 periodas žymi 20% tarifą, o 3 ir 5 periodai rodo 15% tarifą.

Grafikas nr. 9.

Skirtingos dividendų politikos Gini vidurkliai

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

Penktoje dividendų kategorijoje galima pastebėti Gini kritimą įvedus progresinį pajamų mokestį (Pajamų mokesčio kategorijos 4 ir 5). Kita įdomi tendencija yra dividendų trečiame periode: matosi reikšmingas skirtumas tarp pajamų mokesčio kategorijų 2 (33% tarifas) ir 3 (tarifo mažėjimas). Tai reikštų, kad mažėjant pajamų apmokestinimui pajamų nelygybė augo. Aišku, tai gali būti susiję su kitais procesais vykusiais tuo metu Lietuvoje. Teisiniai ir mokestiniai pokyčiai taip pat tikriausiai neturi tokių staigių poveikių. Dividendų pirmojoje kategorijoje matosi ryškus Gini skirtumas perėjus iš progresinio pajamų apmokestinimo į 33% universalų tarifą. Nemanau, kad Gini sumažėjimas yra susijęs su progresinio mokesčio panaikinimu, kaip tik atvirkščiai - teoriškai Gini turėtų didėti. Taigi dividendų pirmoje ir penktoje kategorijose yra stebimi panašūs Gini pokyčiai, tačiau vykstantys mokestiniai pokyčiai yra priešingi (vienu atveju progresyvumas naikinamas, antru kuriamas).

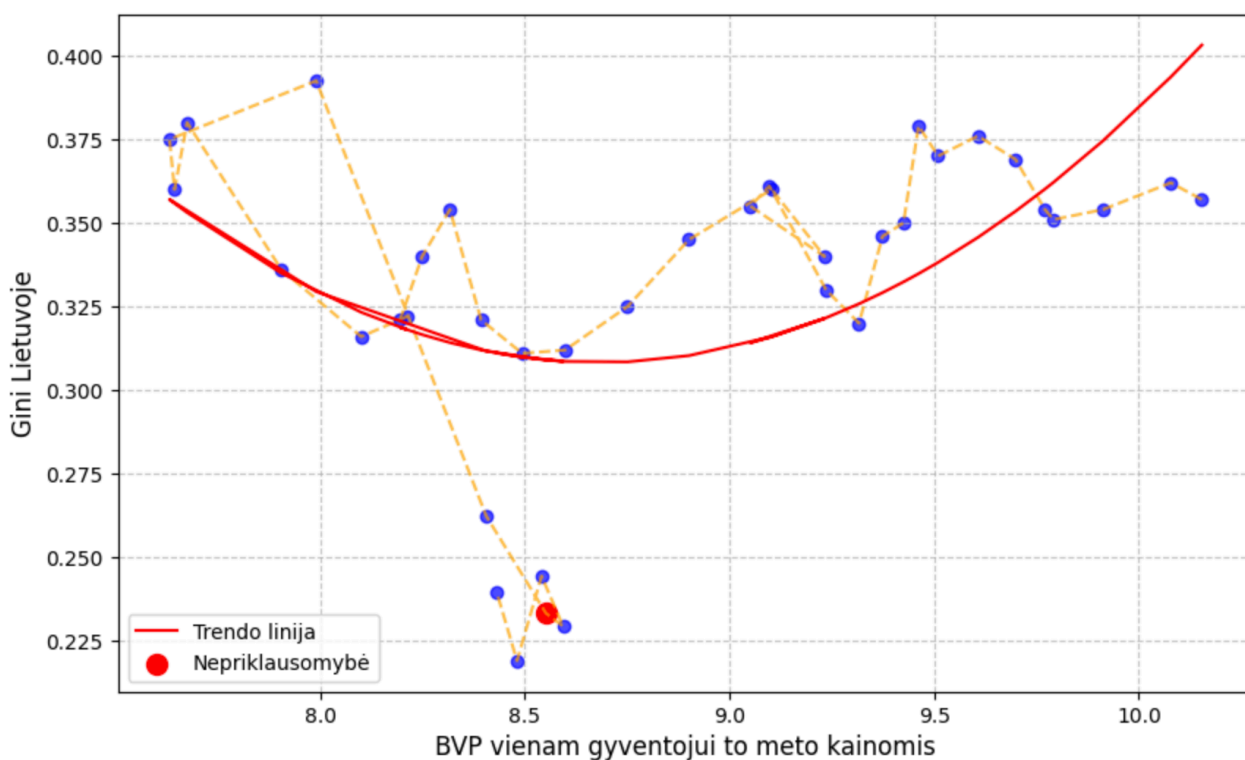
Vertinant parametrinių kintamųjų grupių vidurkius nusprendžiau naudoti Tuckey's HSD testą skirtumams tarp parametrinių grupių įvertinti. Visų valiutų Gini vidurkiai statistiškai skiriasi, išskyrus talonų ir Eurų. Vertinant mokesčių pokyčius paaiškėjo, kad reikšmingai Gini skiriasi tik tarp 0-tos grupės, kuri žymi tarybinį periodą ir visų kitų. Tai reiškia, kad vienintelis statistiškai reikšmingas kategorinis poveikis yra ekonominės sistemos kaita ir su tuo susiję teisiniai ir ekonominiai pokyčiai. Šie ryšiai bus detaliau aptarti aprašomojoje analizėje (8 skyrius).

7.4. Lietuvos Kuznets ir Lorenzo kreivės

Pagrindinis Kuznets kreivę apibūdinantis bruožas yra ryšys tarp augančio realaus bendro vidaus produkto vienam gyventojui ir pajamų nelygybės judančios arkos forma. Pasak hipotezės pajamų nelygybė turėtų augti ekonomikai besivejant išsivysčiusias šalis ir turėtų mažėti pasiekus tam tikrą „gerovės lygį“. Tačiau šiame tyrime gauti skaičiavimai bei Lietuvos statistikos departamento pateikti empiriniai duomenys šios teorijos nepagrindžia. Kaip matome iš grafiko nr. 10, Lietuvos Kuznets kreivė yra atvirkščia - raidės u formos. Galima būtų teigti, kad Lietuvos ekonomika dar nėra pilnai pasiekusi išsivystymo taško, nuo, kurio Gini mažėtų, tad esame arkos kairėje pusėje. Tačiau šiai hipotezei būti teisingai trukdo 1989-1994 metų ekonominiai pokyčiai, kuomet Lietuvos ekonomikai traukiantis, pajamų nelygybė stipriai išaugo. Tai indikuotų, kad esame dešinėje arkos pusėje. Vienas iš galimų paaiškinimų būtų, kad devyniasdešimtaisiais metais vykusį ekonominę transformaciją buvo tokia stipri, kad pakeitė Lietuvos Kuznets kreivės poziciją. Tačiau tai neatrodo labai tikėtina.

Grafikas nr. 10

Lietuvos Kuznets kreivė, 1986-2023 metai.

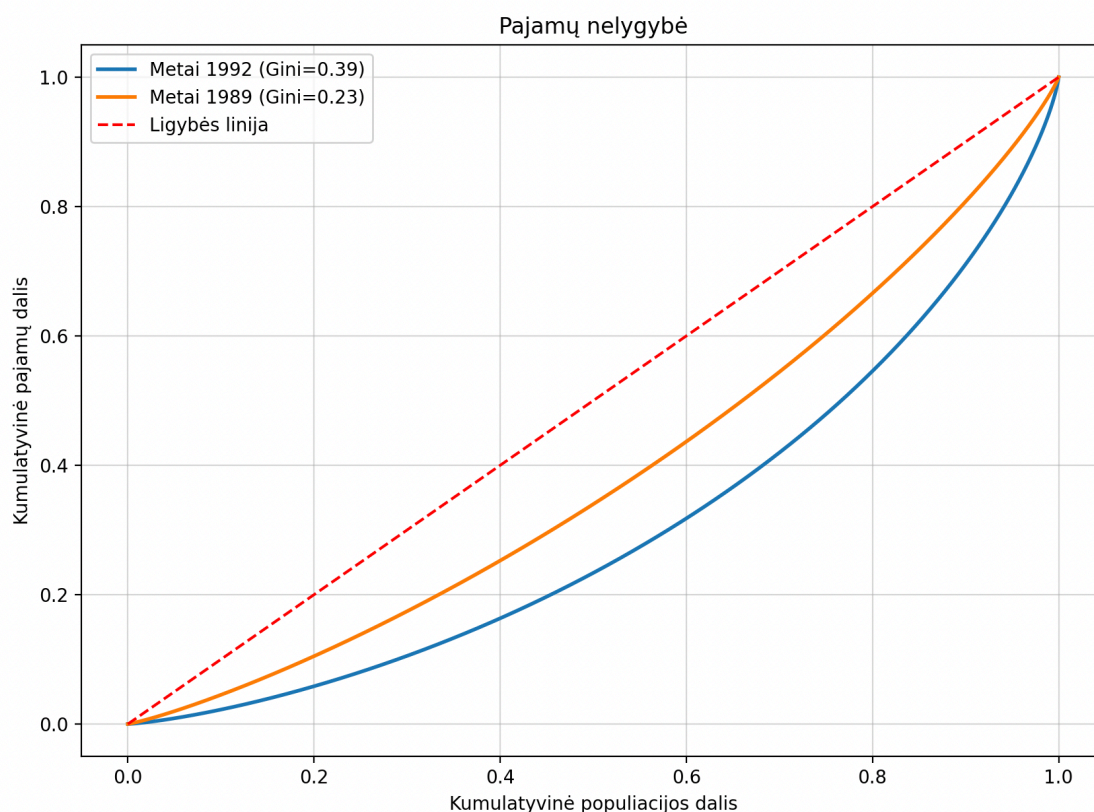

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

Tiesioginis ryšys tarp BVP vienam gyventojui ir pajamų nelygybės (matuojamos Gini) atrodo per daug paprastas. Vis dėl to pajamų mechanizmuose veikia daug teisinių ir ekonominių svertų, kurie daro didesnę įtaką distribucijai. Dėl to verta giliau pasinagrinėti teisinius pokyčius įvykusius Lietuvoje po atgautos nepriklausomybės. Grafikas nr. 11 vaizduoja Lietuvos Lorenzo kreivės formos pokyčius per labai trumpą, trijų metų laikotarpį. Nepriklausomybės pradžioje buvo keletas faktorių, kurie galėjo prisidėti prie tokių staigių transformacijų: kainų šokas ir infliacija nustojus reguliuoti produktų kainas, mokesčių sistemos pokyčiai bei bendrų visuomenės pajamų dalinimosi principai. Iki nepriklausomybės paskelbimo beveik visi Lietuvos gyventojai gaudavo pajamas centralizuotai iš valstybės įmonių, kurių akcininkė buvo LTSR arba SRSS. Šių įmonių pelnas nebuvo skirstomas tarp privačių gyventojų - toks modelis pasikeitė atkūrus valstybę ir pradėjus statyti privataus verslo sistemą. Deja bet pirmąjį dešimtmetį po nepriklausomybės Lietuvos politinė ir teisinė terpė nebuvo labai palanki darbo pajamas gaunantiems žmonėms, tuo tarpu asmenys pajamas gaunantys iš kapitalo dažnai gaudavo mokestines lengvatas ir nuolaidas, arba kai kuriais atvejais mokesčių iš viso nemokėjo.

Grafikas nr. 11

Lietuvos Lorenzo kreivės ekstremumo metais, 1989 ir 1992 metai.

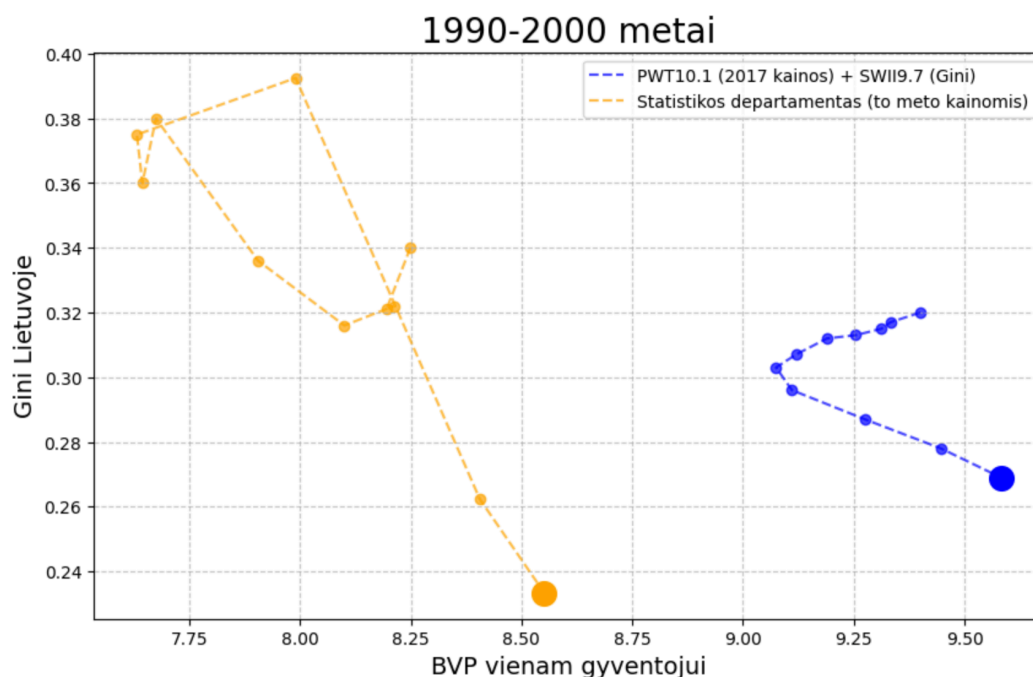
Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

7.5. PWT ir SWII žinynai

Jovanovic (2018) tai pat Lietuvos ekonomikai priskiria u formos Kuzents kreivę. Tačiau šiai išvadai pasiekti autorius naudojo ne Lietuvos statistikos departamento ar Lietuvos archyvo duomenis, o Penn World Table (Feendtra et al, 2015) ir Standardized World Income Inequality (Solt, 2020). SWII yra naudojamas pajamų nelygybės duomenims gauti (Gini), o iš PWT yra gaunama medžiaga apie BVP vienam asmeniui (2017 m. USD). Šio tyrimo Gini duomenys žymiai dinamiškiau aprašo Gini judėjimą nei SWII, kuris net ir kriziniais periodais prognozuoja mažus pokyčius pajamų nelygybėje. PWT versijos 10.01 BVP duomenys taip pat atsilieka kokybe - juose neatsispindi Rusijos krizė, o ekonomikos atsigavimas po nepriklausomybės prognozuojamas sparčiau negu jį prognozuoja Lietuvos statistikos departamentas. Grafikas nr. 12 palygina Lietuvos ir užsienio duomenų dinamiką devyniasdešimtaisias. Mano nuomone, statistikos departamento duomenys žymiai gražiau pavaizduoja procesus vykusius tuo metu. Lietuvos atveju reikėtų atsargiai vertinti tokių generalizuotų žinynų duomenis. Rekomenduočiau naudotis vietinius šaltinius, kurie prisidėjo prie pirmalaikių skaičiavimų. Tuo tarpu tarptautinius žinynų duomenis geriau naudoti tik neturint vietinių šaltinių.

Grafikas nr. 12

Gini Lietuvoje ir BVP vienam gyventojui natūralus logaritmas, 1990-2000 metai.

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus.

8. APRAŠOMOJI ANALIZĖ: TEISINIAI IR POLITINIAI POKYČIAI LIETUVOJE

Kelti žmogaus veiksmų kaltės hipotezę Lietuvos pajamų nelygybės kontekste atrodo logiška. Natūralius ekonominius fenomenus bandantys paaiškinti mechanizmai neveikia - tiek infliacija, tiek skirtumas tarp skirtingų lyčių pajamų, tiek BVP vienam gyventojui augimas nedaro išskirtinės reikšmės pajamų nelygybei - tai palieka daug klausimų apie pokyčius įvykusius po nepriklausomybės.

Savo knygos „Kapitalas dvidešimt pirmajame amžiuje“ ketvirtoje dalyje Thomas Piketty pabrėžia mokesčių ir politinių sprendimų svarbą turtiniai ir pajamų nelygybei. Autorius išskiria progresinių pajamų mokesčio svarbą, taip pat paveldėjimo ar turto mokesčio bei kapitalo grąžos apmokestinimą. Pasak Piketty, pajamų nelygybė auga kuomet kapitalo grąža r auga sparčiau nei ekonomikos augimas g (Piketty, 2014).

$$r > g$$

Liberalios valstybės politinės institucijos tiesiogiai negali daryti įtakos ekonomikos augimui g arba daro jam minimalią įtaką (valstybinė investicija). Tačiau politinės institucijos gali koreguoti r keisdamos šalies mokestinę politiką. Piketty savo vertinimuose išskiria darbo pajamų ir kapitalo pajamų dydžių dinamiką. Ryšys atrodo gana intuityvus - jeigu didesnę pajamų dalį gauna kapitalo savininkai - pajamų nelygybė turėtų didėti, mat Lietuvoje darbo pajamas gaunančių asmenų skaičius yra žymiai didesnis nei gyvenančius iš kapitalo pajamų. Taigi politiniai ir ekonominiai sprendimai, kurie mažina kapitalo grąžos apmokestinimą turėtų prisidėti prie pajamų nelygybės augimo, o sprendimai, kurie mažina darbo pajamų apmokestinimą turėtų mažinti pajamų nelygybę (Piketty, 2014).

Prieš diskutuojant mokestinę Lietuvos politiką reikėtų apžvelgti du svarbius ekonominius procesus: pirmąjį privatizacijos etapą (1991-1995) ir prižiūtos valiutos politiką (1994-2014). Pirmasis privatizacijos etapas naudojo investicinius čekius ir siekė visus gyventojus paversti valstybinio turto savininkais. Tačiau šis procesas nebuvo švarus ir neatitiko gyventojų lūkesčių - net ir po trisdešimties metų girdima nusiskundimų. Viena iš pavykusių privatizacijos dalių buvo valstybinio butų fondo išdalijimas - tai turėtų labai stipriai paveikti turtinę nelygybę, nes dauguma gyventojų (tarp jų ir skurdžiausių, kaip pavyzdžiui pensininkai) tapo nekilnojamo turto savininkais. Šis procesas turėtų mažinti turtinę nelygybę.

Nepavykusi privatizacijos dalis buvo valstybinių įmonių ir kolūkių bei tarybinių ūkių pardavimas. Dėl šalyje vyravusios sunkios ekonominės padėties (didelė infliacija, auganti bedarbystė) bei 1992 m. valstybės sprendimo leisti parduoti investicinius privatizacijos čekius, didelė dalis gyventojų nusprendė iškeisti čekius į greitai nuvertėjusius pinigus. Net jeigu Lietuvos piliečiai ir sugebėdavo nusipirkti dalį įmonės, tai nereiškia, kad įmonė sugebėdavo prisitaikyti prie besikeičiančios ekonominės padėties, išgyventi ir nešti finansinę grąžą. To pasekoje po pirmojo privatizacijos etapo tik maža gyventojų dalis sugebėjo paversti investinius čekius naudingu kapitalu. Šis procesas turėtų didinti atskirtį, pajamų ir turtinę nelygybę (Žvirblis, NA).

Valiutų valdybos režimas buvo įvestas dėl stiprios infliacijos, kuri veikė šalį 1990-1993 metais. Buvo nuspręsta pririšti Lito kursą prie JAV dolerio, nes tai buvo valiuta, kuria buvo perkamos importuojamos žaliavos. 2002 metais nuspręsta Litą pririšti prie Euro, mat šią valiutą buvo parduodami šalies eksportai. Infliacijos stabilizacija turėtų teigiamai paveikti tiek darbo, tiek kapitalo pajamas gaunančius asmenis, tačiau ilguoju periodu turėtų laimėti kapitalo grąžą gaunantys asmenys. Dėl būtinybės palaikyti stabilią valiutą vyriausybės kriziniu periodu turi priimti sunkių fiskalinių sprendimų, kurių poveikį labiausiai paveikia skurdžiausi visuomenės atstovai (1998 m. Rusijos krizė, 2008 m. finansų krizė). Valstybė netenka monetarinės politikos svertų, pavyzdžiui valiutos devalvacijos, todėl darbo pajamas gaunantys asmenys per krizes turi susimąžinti algas ir atlikti „algų devalvaciją“.

Nusprendžiau atlikti šešių pajamų nelygybei svarbių Lietuvos mokesčių įstatyminę ir ekonominę analizę:

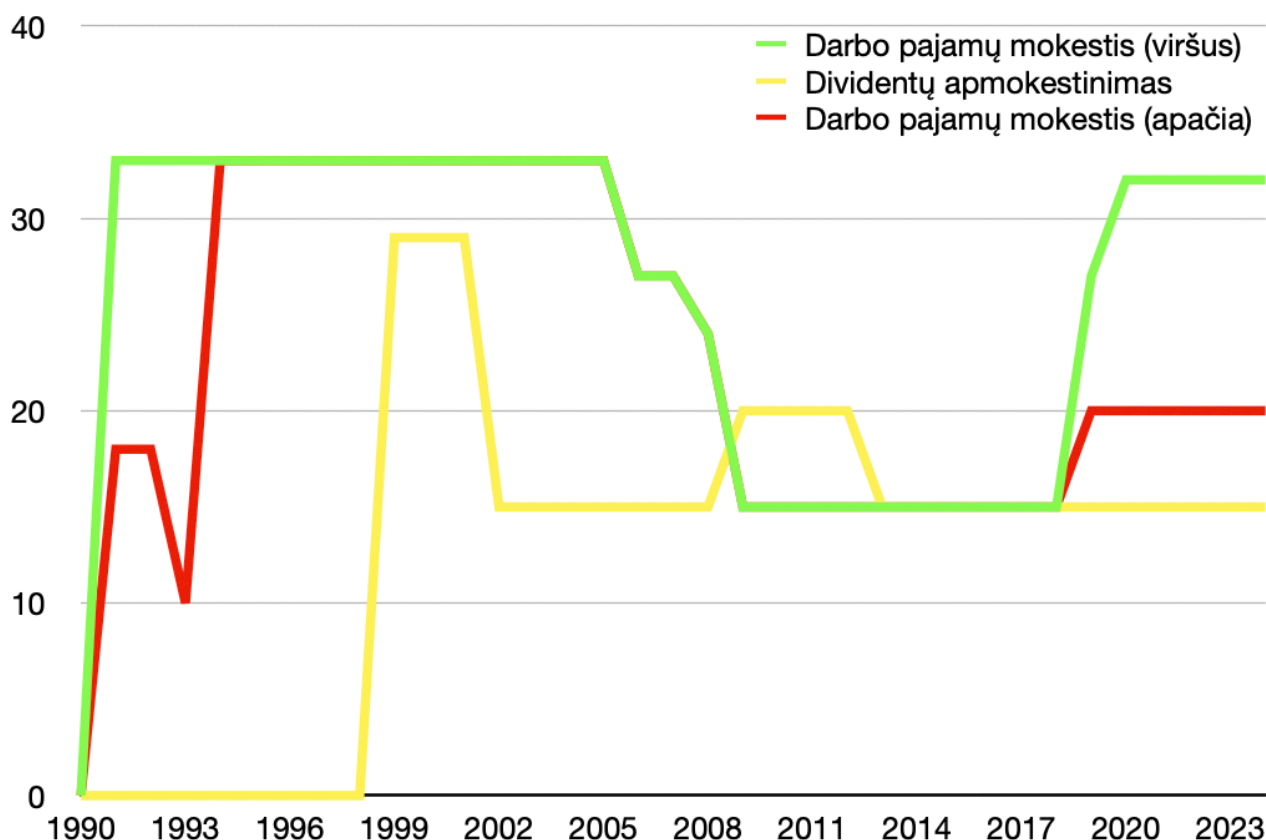
1. Darbo pajamų apmokestinimas: iki 2003 m. fizinių asmenų pajamų mokestis (50 įstatymų), nuo 2003 m. gyventojų pajamų mokestis (100 įstatymų).
2. Pelno apmokestinimas: iki 2002 m. juridinių asmenų pajamų mokestis (39 įstatymai), nuo 2002 m. pelno mokestis (80 įstatymų).
3. Dividendų apmokestinimas aprašytas anksčiau paminėtuose įstatymuose.
4. Žemės mokestis (17 įstatymų)
5. Įmonių ir organizacijų nekilnojamo turto mokestis (11 įstatymų) ir nuo 2006 m. nekilnojamo turto mokestis (23 įstatymai)
6. Paveldėjimo apmokestinimas: iki 2003 m. paveldimo ar dovanojamo turto mokestis (5 įstatymai), nuo 2003 m. paveldimo turto mokestis (2 įstatymai)

Priede B rasite išskirtus trisdešimt šešis svarbiausius mokestinius įstatymus nuo nepriklausomybės iki XIV Seimo. Taip pat prie kiekvieno įstatymo bus pažymėta, kuriai

visuomenės daliai, K (asmenys gaunantys pajamas iš kapitalo) ar L (asmenys gaunantys pajamas iš darbo pajamų), įstatymas atrodo naudingesnis įvertinus įstatymo ekonominę logiką. Lygiai taip pat yra svarbu atkreipti dėmesį ir į mokestinius tarifus - Lietuvos atveju pajamos iš darbo beveik visu stebėtu laikotarpiu buvo apmokestinamos didesniu tarifu nei pajamos iš kapitalo. Pažymėtina, kad Lietuvos respublikos įstatyminė praktika yra apmokestinti pajamas ne pagal galutinį pajamų faktą, bet pagal gautų pajamų rūšį. Taigi darbo pajamos apmokestinamos vienu tarifu, honorarai kitu, dovanos trečiu, dividendai ketvirtu. Grafikas nr. 13 vaizduoja darbo pajamų ir dividendų mokesčių tarifus, iš jo galima matyti, kad tik kelis metus po 2008 m. krizės, L buvo apmokestinamas mažesniu tarifu nei K.

Grafikas nr. 13

Darbo pajamų ir dividendų apmokestinimo tarifai 1990-2024 metais.

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus remiantis e-seimas.lt

8.1. Dividendų apmokestinimas

Pirmasis nepriklausomos Lietuvos pajamų įstatymas neapmokestino pajamų gautų iš dividendų (1990-07-31 Nr. I-442). Tai akivaizdi nauda kapitalo savininkams, mat visos jų gautos pajamos yra neapmokestinamos. Atkuriamas Seimas 1992-04-28 įstatymu nr. I-2529 praplėtė šią lengvatą ir pajamoms iš pajų (kapitalas kooperatyvuose ar žemės ūkio bendrovėse).

Lietuvos respublika tik po aštuonių nepriklausomybės metų apmokestino dividendus, iš pradžių juridiniams asmenims (1998-07-02 Nr. VIII-836), o vėliau ir privatiems (1998-09-02 Nr. VIII-865). Toks sprendimas turėjo mažinti kapitalo gautas pajamas ir didinti darbo pajamų bendrąją dalį. Nuo 1999 m. nustatytas 29% tarifas, iš pradžių kapitalui iš užsienio taikyta lengvata ir 24% tarifas (panaikinta nuo 2000 m. 1999-12-23 įstatymu Nr. VIII-1495).

Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas priimtas 2002-07-02 (nr. IX-1007), jis pakeitė iki tol galiojusį juridinių asmenų pajamų mokesčio laikinąjį įstatymą. Naujame įstatyme dividendai buvo pervadinti į paskirstomąjį pelną, o tarifas sumažintas iki 15%. Nuo tada tarifas buvo pakeltas 5% vieną kartą (2008-12-23 nr. XI-111) ir sumažintas 5% po nepilnų penkių metų (2013-06-27 nr. XII-427).

Visu stebėtu laikotarpiu dividendai buvo apmokestinami lengva forma. Kitaip nei kiti mokesčiai jis pradėtas mokėti tik nuo 1999 metų, tai rodos politinės bendruomenės lėtumą priimant tokio tipo įstatymus. Tik 2008-2012 metais darbo pajamų apmokestinimas buvo mažesnis nei pajamų iš dividendų. Tačiau žiūrint į grafiką nr. 13 galima lengvai pastebėti, kad nuo nepriklausomybės labiau apsimokėjo gauti pajamas iš kitų nei darbo formų. Tokia dividendų apmokestinimo politika turėjo prisidėti prie pajamų ir turtinės nelygybės ypač devyniasdešimtaisiais metais.

8.2. Darbo pajamų ir pelno apmokestinimas

Fizinių asmenų pajamų laikinasis įstatymas (1990-07-31 Nr. I-442) įvedė progresinį laiptelinį mokestinį režimą su šiais tarifų rėžiais: 18%, 20%, 24%, 28% ir 33% atitinkamiems laipteliams, kurie nustatomi pagal gautų pajamų dydį. Po trejų metų panaikinamas 20% tarifo laiptelis ir sukuriamas 10% laiptelis (1993-07-13 Nr. I-211).

Progresinis darbo pajamų mokestis buvo panaikintas 1994-04-22 įstatymu nr. I-430, kai visi laipteliai buvo ištrinti ir paliktas universalus 33% tarifas. Šis darbo pajamų apmokestinimas sumažintas tik po vienuolikos metų (2005-06-07 nr. X-235) iš pradžių iki 27%, o vėliau 24% tarifo. Galiausiai darbo pajamos buvo apmokestintos 15% tarifu (2008-12-23 nr. XI-111).

Darbo pajamų mokestis vėl tapo progresiniu 2018-06-28 priėmus įstatymą nr. XIII-1335. Buvo įvestas vienas mokestinis laiptelis. Iš pradžių pasirinkti tarifai 20% ir 27%, vėliau viršutinė riba pakelta iki 32% (2019-12-12 nr. XIII-2633).

Pelno apmokestinimo politika prasideda su juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymo priėmimu (1990-07-31 nr. I-442) bei universaliu 35% tarifo įvedimu. Toks aukštas pelno mokestis Lietuvoje buvo taikomas tik pusę metų - tarifą gan greitai buvo nuspręsta sumažinti iki 29% (1991-05-30 nr. I-1397). Nuo pat pradžių pradėta taikyti skirtingų pajamos rūšių apmokestinimo politika, tarkim žemės ūkio bendrovėms taikytas 10% tarifas. Metams bėgant specialių išlygų ir mokestinių lengvatų sąrašas tik augo, pavyzdžiui, 1991-05-30 įstatymu I-1397 sukurtas atskiras 5% tarifas kūrybininkams. Taip pat buvo sukurtas atskiras pelno apmokestinimas investuojamam pelnui. Taikyti tarifai:

24%	(1992-02-06 nr. I-2275)
10%	(1993-05-11 nr. I-152)
0%	(1997-03-27 nr. VIII-165)
rėžimas panaikintas	(2001-12-20 nr. IX-675)

Taigi privatus verslas, kuris laiku investavo į plėtrą, kelis metus galėjo visiškai nemokėti pelno mokesčio - tai paskata verslo koncentracijai valstybės biudžeto surinkimo sąskaitą. 1998 metais Lietuvoje dar vis nebuvo apmokestinami dividendai, tad mokestinė terpė kapitalo savininkams tais metais buvo tikrai labai palanki.

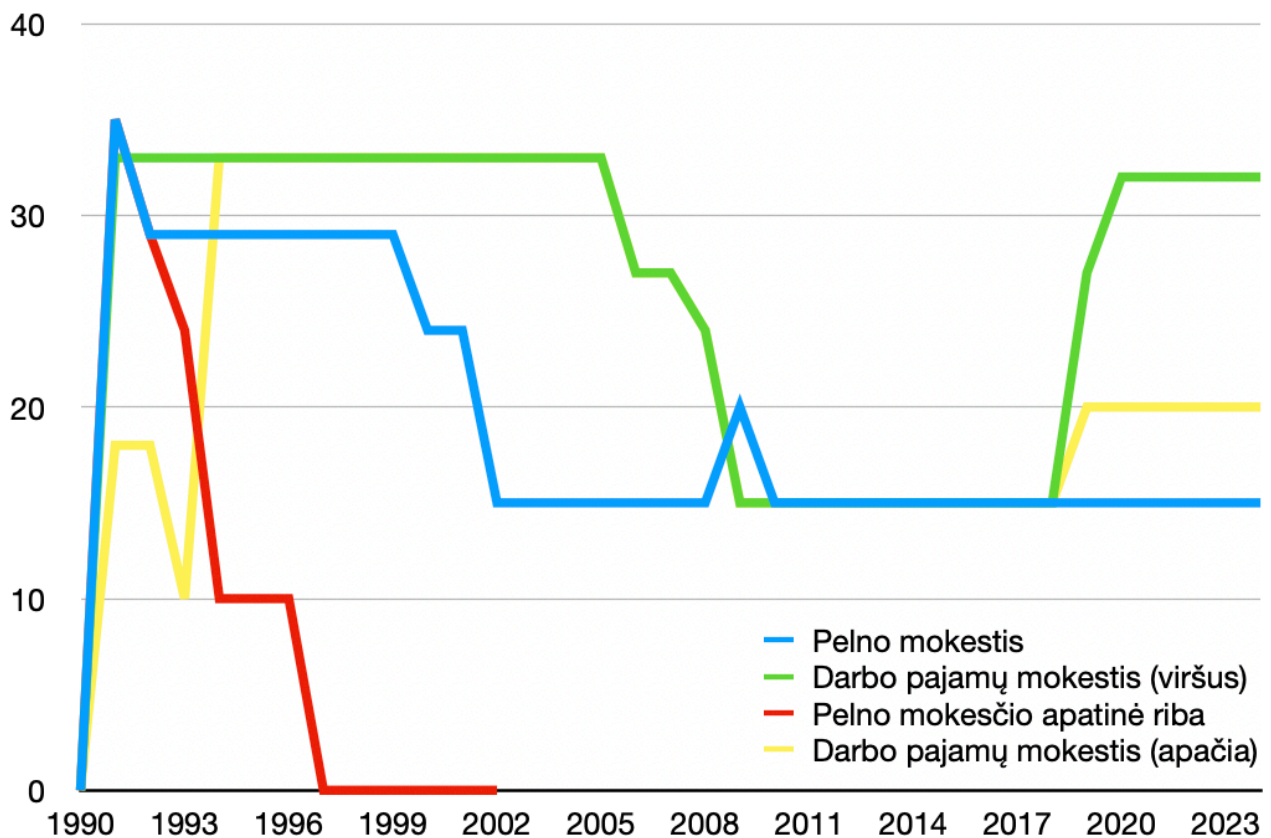
Devyniasdešimtųjų pabaigoje pelno mokestis buvo sumažintas iki 24% (1999-12-23 nr. VIII-1496), o po dviejų metų iki 15% (2001-12-20 nr. IX-675). Per finansinę krizę, mokestis pakilo

iki 20% (2008-12-18 nr. XI-73), tačiau jau po vieno metų tarifas buvo atstatytas iki 15% (2009-12-09 nr. XI-539).

Visu stebėtu periodu tik pusę metų 1991 metais ir 2009 metais pelno apmokestinimas buvo didesnis už darbo pajamų apmokestinimą. Į analizę nebuvo įtraukti mokesčius mažinantys faktoriai, kaip pavyzdžiui, neapmokestinamas pajamų dydis. Grafikas nr. 14 žymi investuojamo pelno apmokestinimą atskira raudona linija, tam kad išskirti faktą jog juridiniams asmenims buvo galima išvengti mokėti mokesčių.

Grafikas nr. 14

Darbo pajamų ir pelno apmokestinimo tarifai 1990-2024 metais.

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus remiantis e-seimas.lt

8.3. Turo koncentracija ir apmokestinimas

Turto koncentracija yra fenomenas, kuris atsiranda šalyse, kurios neturi stiprių teisinių mechanizmų kovoti su šiuo ekonominiu procesu. Šalyse, kurios turi problemų su pajamų nelygybe taip pat turi problemų ir su turtine nelygybe. Žemas pajamas gaunantys asmenys, didžiąją savo pajamų dalį išleidžia vartojimui ir tik maža pajamų dalis lieka taupymui. Tuo tarpu aukštas pajamas gaunantys asmenys (ypač režimuose kai pajamos iš kapitalo apmokestinamos lengvatiniu tarifu) gali didesnę savo pajamų dalį atidėti taupymui ir investavimui. Kiekvienais metais taip kaupiamas turtas gali eksponentiškai didėti jeigu nėra svertų, kurie su tuo kovotų. Lietuvos atvejis yra gana paprastas - per trisdešimt keturis nepriklausomybės metus atsirado šeši asmenys, kurių turto vertė siekia daugiau nei 1 milijardas eurų - visas šis turto augimas pasiektas po devyniasdešimtųjų. Tai indikuoja, kad turtą kontroliuojantys mokesčiai Lietuvoje nėra gerai sureguliuoti. Šiame magistro darbe bus nagrinėti keturi pagrindiniai mokesčiai: paveldėjimo, turto, žemės ir nekilnojamo turto.

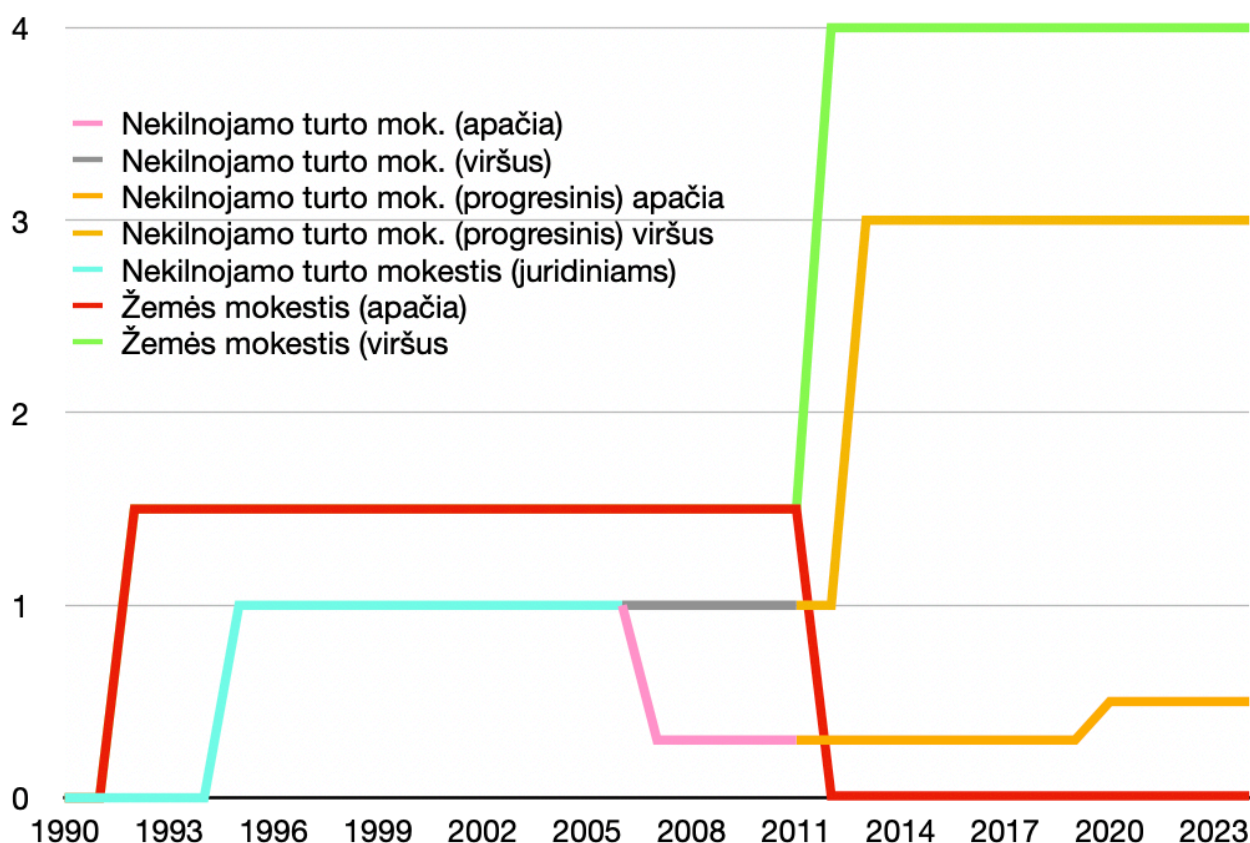
Paveldėjimo mokestis sukurtas 1995-06-13 įstatymu nr. I-935 - vaikams ir artimoms giminėms buvo nustatytas 2% tarifas, o nepažįstamiems žmonėms 20%. Tačiau toks mokestinis režimas galioja tik vienus metus su puse - artimos giminės buvo atleisto nuo paveldėjimo mokesčio mokėjimo (1997-10-07 nr. VIII-431). Tai realiai panaikino pagrindinę mokesčio prasmę - daug turto sukaupę asmenys gali sėkmingai jį perleisti savo palikuonims be apmokestinimo. Turto mokestis Lietuvoje taip niekada ir nebuvo įvestas - tai ganėtinai gerai atspindi Lietuvos politikos logiką kurti universalius regresinius mokesčius, o ne progresinius. Vietoj turto mokesčio buvo įvesti du specifinio turto mokesčiai: žemės (1992-06-25 nr. I-2675) ir nekilnojamo turto (1994-07-20 nr. I-565). Iš pradžių žemės mokestis buvo taikytas plačiai, tačiau po truputį įstatyme atsirado išimčių, pavyzdžiui: miško žemės neapmokestinimas (1995-07-03 Nr. I-992), pensininkų bei asmenų su negalia atleidimas nuo mokėjimo prievolės (2005-09-29 nr. X-357) ar išimtis religinėms bendruomenėms (2015-12-10 nr. XII-2159). Nustatytas žemės mokesčio tarifas buvo 1.5%. Nuo 2013 metų LR Seimas tarifo nustatymo galią perleido savivaldybėms, palikdamas tik apatinį režį 0.01% ir viršutinį režį 4% (2011-12-20 nr. XI-1829). Nors viršutinė mokesčio riba ir pakilo, dauguma savivaldybių maksimalų režį taiko tik apleistai žemei, tuo tarpu efektyvus naudingos žemės mokestis beveik visose savivaldybėse yra mažesnis už prieš tai buvusį 1.5% (peržiūrėta 20 savivaldybių tarifai 2020 metais).

Ne taip žemės mokestis, nekilnojamo turto apmokestinimas nebuvo universalus - tarifas taikytas tik juridiniams asmenims (1%). Toks politinis sprendimas tikriausiai buvo priimtas dėl to, kad po valstybinio butų fondo privatizacijos dauguma Lietuvos gyventojų tapo nekilnojamo turto

savininkais - tad didelė dalis piliečių būtų tapusi mokesčio mokėtojais. Kaip jau minėta anksčiau nekilnojamo turto suteikimas turėjo prisidėti prie ankstyvos turto nelygybės mažinimo. Tačiau tai truko neilgai dėl netinkama arba neegzistuojanti turto apmokestinimo sistema. Nuo 2006 metų nekilnojamo turto apmokestinimo sistema tampa universali (2005-06-07 nr. X-233), o nuo 2007 metų mokestinio tarifo nustatymas perkeltas savivaldybėms (2006-05-25 nr. X-618) režiuose tarp 0.3% ir 1%. Kaip ir su žemės mokesčiu paprastai savivaldybės pasirenką žemesnį nekilnojamo turto tarifą negu egzistavusį iki tol. Nuo 2012 metų nekilnojamo turto mokestis tampa progresiniu - nustatyta 1 milijono Litų turto vertė, kuri yra neapmokestinama (2011-12-21 nr. XI-1828). Grafike nr. 15 pavaizduota kaip mokestis keitėsi kai viršutinis tarifo režis pakilo iki 3% (2012-06-29 nr. XI-2178), o nuo 2020 metų apatinis režis pakilo iki 0.5% (2019-12-12 nr. XII-2653).

Grafikas nr. 15

Nekilnojamo turto ir žemės mokesčio tarifai 1990-2024 metais.

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus remiantis e-seimas.lt

8.4. Efektyvus mokestinis tarifas

Pagrindinė šiuolaikinės Lietuvos mokestinės sistemos problema iš pajamų nelygybės perspektyvos yra tai, kad augant asmens pajamos, jo vidutinis mokestinis tarifas gali mažėti. Problemą kelia skirtingas pajamų apmokestinimas, priklausomai nuo pajamų rūšies. Tokios teisinės problemos kyla, dėl mokestinių privilegijų ir lengvatų, kurias tam tikros visuomenės grupės išsikovoja. Puikus pavyzdys buvo išimtis advokatams mokėti pajamų mokestį nuo advokatų praktikos veiklos, paliekant prievolę mokėti tik pelno mokestį (2001-12-20 nr. IX-676). Kaip ir beveik visus įstatymus, šį rašė teisininkai, kurie buvo tiesiogiai finansiškai motyvuoti papildomų lengvatų kūrimu. Toks įstatymų kūrimo procesas kelia teisinių ir etinių klausimų.

Pajamos iš darbo santykių taip pat yra stipriai priklausomi nuo darbo galios. Tai gali pasireikšti per teisines institucijas (darbo kodeksas), socialines institucijas (profesinės sąjungos) bei politinę įtaką (lobizmas). Analizuojant mokestinius pakeitimus, pastebėta, kad mokestinių pakeitimų naudingų darbo pajamų gavėjams yra žymiai mažiau negu naudingų kapitalo pajamų gavėjams. Darbo politinė galia atsispindi ir narių profesinėse sąjungose skaičiuje, 2016 metais, joms priklausė 7.6% šalies gyventojų (MELC, na).

Mano požiūriu, teisingiausias variantas būtų apmokestinti visas pajamas vienodai ir taikyti skirtingus kelių laiptelių tarifus. Keista, tačiau toks modelis jau buvo testuotas pirmaisiais nepriklausomybės metais, bet jau po kelių metų iškeistas į regresinį darbo pajamų apmokestinimą. Siūlyčiau politikos formuotojus kreipti dėmesį į efektyvų mokestinį tarifą, kuri moka Lietuvos gyventojai. Yra svarbu teisiškai užtikrinti, kad augant metinėms pajamoms, efektyvus mokestinis tarifas nemažėtų.

9. PASIŪLYMAI LIETUVOS POLITIKOS FORMUOTOJAMS

Atkūrus bei pratęsus Lietuvos pajamų nelygybės laiko eilutę bei peržiūrėjus šalies mokestinę sistemą bei jos pokyčius, buvo prieita prie šešių mokestinių pasiūlymų, kurie turėtų prisidėti prie pajamų ir turtinės nelygybės mažinimo:

1. Vienodas pajamų apmokestinimas, nepriklausomai nuo pajamų rūšies. Panašus įstatyminis pakeitimas jau buvo svarstytas 2023 metais, tačiau finansų ministerija ir vyriausybė nesugebėjo įtikinti LR Seimo jo priimti.
2. Progresinis pajamų apmokestinimas su daugiau nei vienu laipteliu, kurių pirmasis būtų su 0% tarifu. Pasak Piketty (2014) „progresyvus pajamų mokestis yra svarbiausias gerovės valstybės komponentas“. Pirmaisiais nepriklausomybės metais Lietuva jau turėjo penkių laiptelių progresyvų pajamų mokestį, šiuo metu turime dviejų laiptelių mokestį.
3. Mažesni bendrojo vartojimo mokesčiai (pvz.: PVM). Tokie mokesčiai labiau neigiamai paveikia žemas pajamas gaunančius asmenis, tuo tarpu žmonių, gaunančių aukštas pajamas, elgesys nėra elastingas vartojimo mokesčio pokyčiams.
4. Žemės mokestis turėtų būti taikomas progresiškai, taip kaip yra su Lietuvos nekilnojamo turto mokesčiu. Dabartinis žemės mokestis turi daug išimčių ir lengvatų - jų nereikėtų, jeigu mokestis būtų taikomas tik pasiekus tam tikrą bendrą žemės vertę.
5. Paveldėjimo mokestis turi būti pradėtas taikyti artimoms giminėms.
6. Turto mokesčio sukūrimas. Dabar vienintelis turto augimą ribojantis faktorius yra turto amortizacija.

Pirmieji trys pasiūlymai yra susiję su pajamų nelygybės mažinimu, o likę su turtinės nelygybės. Reikia, pradėti žiūrėti į mokesčių įstatymų politiką, ne tik kaip į fiskalinį biudžeto įrankį bet ir kaip pajamų nelygybės mažinimo bei teisingesnio perskirstymo priemonę.

9.1. Pasiūlymai Lietuvos pajamų nelygybės tyrėjams

Lietuvos šeimos narių biudžetų tyrimai pradėti 1954 metais, tad yra dar daug duomenų apie pajamų nelygybę, kurie nebuvo tyrinėti. Deja, bet šie duomenys nėra saugomi Lietuvoje - tai pagrindinė problema, norint pratęsti pajamų nelygybės laiko eilutę. Lietuvos archyvuose yra saugomi daliniai šeimos narių biudžetų tyrimų skaičiavimų duomenys. Šie rinkiniai puikiai tinka detalesnei panelinei analizei, tačiau dėl tyrimo tikslo ribotumo, šiame darbe nebuvo nagrinėti.

Taip pat siūlyčiau įtraukti turtinės nelygybės analizę į ateities tyrimus bei analizuoti kitus pajamų nelygybės rodiklius (pavyzdžiui, Atkinson indeksas vietoj Gini). Dar galima detalizuoti infliacijos - pajamų nelygybės ryšio tyrimą ir ištirti kokį poveikį infliacija turi skirtingoms pajamų grupėms.

Analizė taip pat turėtų patobulėti įtraukus ekonominio perskirstymo mechanizmų efektus - neapmokestinamas pajamų dydis, socialinės išmokos ir panašiai. Žemiausias pajamas gaunantys asmenys yra kompensuojami už patiriamas išlaidas. Metinė nacionalinių pajamų dalis, kuri yra perskirstoma valstybės gali turėti labai stiprią įtaką visoms pajamų grupėms, priklausomai nuo pasirinktų ekonominių ir politinių sprendimų.

Dauguma ekonometriškai tyrinėtų ryšių silpnai aiškino santykį su pajamų nelygybe. Tai indikuoja, kad turėtų būti kintamųjų, kurie geriau paaiškintų Lietuvos Gini variaciją. Lyčių pajamų nelygybės analizė taip pat patobulėtų, turint daugiau informacijos apie lyčių pajamų vidurkius (šiam darbe buvo naudojamas Eurostat lyčių pajamų atotrūkis). Ši intersekcionalų pajamų nelygybės tyrimą galima praplėsti ir nagrinėti kitus aspektus - pavyzdžiui tautybės ar amžiaus įtaką pajamoms. Taip pat su Lietuviškais duomenimis galima išbandyti skirstomųjų nacionalinių sąskaitų metodą pajamų nelygybei vertinti (Alvaredo, 2020).

10. IŠVADOS

Šio tyrimo metu pavyko pratęsti Lietuvos Gini laiko eilutę nuo 1995 iki 1986 metų. Tai suteikia ganėtinai daug įžvalgų į mažai tyrinėtą Lietuvos pajamų nelygybės laikotarpį. Stebėtu periodu ekonominiai pokyčiai buvo ganėtinai radikalūs - šalis perėjo iš vienos ekonominės sistemos į kitą. Mano nuomone, tai turėtų padėti Lietuvos turtinės nelygybės tyrimams, mat iki tam tikro laikotarpio (arti nepriklausomybės) dauguma gyventojų turėjo panašų turtą ir panašias pajamas. Tuo tarpu dabar Lietuva turi bent šešis milijardierius - beveik visas jų sukauptas turtas uždirbtas po nepriklausomybės.

Pajamų nelygybės priežasčių tyrimo metu nustatyti šie ekonominiai veiksniai darantys įtaką Lietuvoje:

- Infliacija ir jos pirmas lagas teigiamai veikia Gini
- Lyčių pajamų nelygybės pirmas lagas teigiamai veikia Gini
- Gini turi neigiamą autoregresinę tendenciją

Pirmus du veiksnius paaiškinti nėra sunku - augant skirtumui tarp lyčių pajamų, sekanti periodą nežymiai auga ir bendra pajamų nelygybė. Infliacija turi tendenciją skaudžiausiai paveikti mažas pajamas gaunančius asmenis, jie dėl augančių kainų yra priversti mažinti vartojimą. Aukštas pajamas gaunantys asmenys yra geriau izoliuoti nuo tokių šokų. Todėl augant infliacijai, auga ir Gini.

Sunkiau yra paaiškinti, kodėl Lietuvos Gini turi neigiamą autoregresinę tendenciją. Taip tikriausiai vyksta dėl politinio spaudimo, kurį visuomenė sukuria politikos formuotojams. Augant nelygybei, didėja spaudimas įgyvendinti vienokią ar kitokią teisinę intervenciją. Politikai yra labai elastingi rinkėjų norams, ypač jei šie yra aiškiai ir konkrečiai išreikšti.

Išnagrinėjus Lietuvos teisinius ir ekonominius pokyčius po nepriklausomybės peršasi išvada, kad pajamų ir turto nelygybė, labiausiai yra paveikiama būtent politikos formuotojų. Taigi norint ieškoti galimų pajamų nelygybės sprendimų reikia žiūrėti pro teisinę-ekonominę prizmę. Nereikia tikėtis, kad natūraliai vykstantys ekonominiai procesai grąžins Lietuvos pajamų nelygybę į ekvilibriumą. Dabartinė Lietuvos pajamų ir turtinė nelygybė buvo sukurta dėl prastų politinių-ekonominių sprendimų, kurie buvo pasirinkti, kuriant naują mokestinę valstybės sistemą.

Vietoj baigiamojo žodžio norėčiau pabrėžti nacionalinių ekonominių tyrimų svarbą. Norint geriau suprasti savo valstybę reikia empiriškai tyrinėti jos istoriją.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alexeev, M. V. ir Gaddy, C. G. (1993). Income distribution in the USSR in the 1980s. *The national council for soviet and east european research*. <https://www.ucis.pitt.edu/nceer/1992-807-01-Alexeev.pdf>
2. Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E. ir Zucman, G. (2020) Towards a System of Distributional National Accounts: Methods and Global Inequality Estimates from WID.world. *Economics and Statistics*. 2020 Nr. 517-518-519 pp. 41-54 https://eml.berkeley.edu/~saez/Alvaredo-et-al_04-ES_517-518-519-ENWeb.pdf
3. Blanchet, T., Fournier, J. ir Piketty, T. (2017) Generalized Pareto Curves: Theory and Applications. *World wealth and income database*, working paper 2017/3 <https://wid.world/document/blanchet-t-fournier-j-piketty-t-generalized-pareto-curves-theory-applications-2017/>
4. Centrinės statistikos biuras (1937) *297-nių darbininkų, tarnautojų ir valdininkų šeimų biudžetų tyrinėjimo Lietuvoje 1936-1937 m. rezultatai* <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=5727>
5. Eurostat. (N.A.). *Gender pay gap statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_20/default/table?lang=en&category=t_labour.t_earn
6. Eurostat. (N.A.). *Microdata. Statistics on income and living conditions*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/public-microdata/statistics-on-income-and-living-conditions>
7. Feenstra, R. C., Inklaar, R., and Timmer M., P., (2015). "The Next Generation of the Penn World Table" *American Economic Review*, 105(10): 3150-3182. PWT Version 10.01, January 2023. <https://www.rug.nl/ggdc/productivity/pwt/?lang=en>
8. Frank R. (2021, Spalio 18). The wealthiest 10% of Americans own a record 89% of all U.S. Stocks. *CNBC* <https://www.cnn.com/2021/10/18/the-wealthiest-10percent-of-americans-own-a-record-89percent-of-all-us-stocks.html>
9. Fournier, Juliette (2015). *Generalized Pareto curves: Theory and application using income and inheritance tabulations for France 1901-2012*. MA thesis. Paris School of Economics
10. Goskomstat SSRS (1988, Balandžio 11). *Laiškas Lietuvos TSR valstybinio komiteto pirmininkui* [slaptas]. R-363. Lietuvos TSR valstybinis statistikos komitetas. 1940-01-01 - 1991-12-31 (Byla 1100, 5-6 lapai). Lietuvos Centrinis Archyvas, Vilnius.
11. Jovanovic, B. (2018). When is there a Kuznets curve? Some evidence from the ex-socialist countries. *Economic Systems*, 42(2), 248-268, <https://www.cerge-ei.cz/pdf/gdn/rrc/>

12. Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Economic Inequality. *American Economic Review*, 1955 45(1): pp. 1-28
13. Lazutka, R. (2003). Gyventojų pajamų nelygybė. *Filosofija. Sociologija*, 2003(2)
14. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų pajamų mokečio laikinasis įstatymas (1990). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.756/XXOKiyahNi>
15. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (2002). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.171369?faces-redirect=true>
16. Lietuvos Respublikos įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas (1994). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5919?jfwid=mmceoop3w>
17. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų pajamų mokesčio įstatymas (1990). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.440?jfwid=-k934nthz3>
18. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas (2005). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.257650?jfwid=-k934ntjz1>
19. Lietuvos Respublikos paveldimo ar dovanojamo turto mokesčio įstatymas (1995). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18322/GUxWEGWMPm>
20. Lietuvos Respublikos paveldimo turto mokesčio įstatymas (2002). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.197557>
21. Lietuvos Respublikos žemės mokesčio įstatymas (1992). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.2202>
22. Lietuvos statistikos departamentas (1991). *Lietuvos socialinė raida 1990 metais. 50 psl.* <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=12971>
23. Lietuvos statistikos departamentas (1992). *Lietuvos socialinė raida 1991 metais. 44 psl.* <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=12969>
24. Lietuvos statistikos departamentas (1993). *Lietuvos socialinė raida 1992 metais. 48 psl.* <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=12967>
25. Lietuvos Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės (1994). *Lietuvos socialinė raida 1993 metais. 52-53 psl.* <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=12975>
26. Lietuvos statistikos departamentas prie LRV (1995). *Lietuvos statistikos metraštis 1994-1995.* <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=73>
27. Lietuvos statistikos departamentas prie LRV (1996). *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 1995 metais.* <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=3539>

28. Lietuvos TSR valstybinis komitetas (1988). Lietuvos TSR statistikos metraštis. 27 psl. <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=7761>
29. Lisauskaitė, V. (2010). Lietuvos gyventojų pajamų ir vartojimo diferenciacija. *Verslas: teorija ir praktika*, 2010 11(3): pp. 266-278
30. Maksimaitis, M. ir Markauskas, L. (N.A.). Lietuvos Respublikos vyriausybė, *Visuotinė Lietuvių Enciklopedija* (N.A.). LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvas-respublikos-vyriausybe/>
31. MELC (N.A.). Lietuvos profesinės sąjungos, *Visuotinė Lietuvių Enciklopedija* (N.A.). LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvas-profesines-sajungos/>
32. Milanovic, B. (1998) *Income, Inequality, and Poverty during the Transition from Planned to Market Economy*. World Bank regional and sectoral studies <https://documents1.worldbank.org/curated/en/229251468767984676/pdf/multi-page.pdf>
33. Oficialiosios statistikos portalas (N.A.) *Namų ūkio biudžetų tyrimo infografikas* <https://osp.stat.gov.lt/infografikas-namu-ukiu-biudzetu-tyrimas>
34. Oficialiosios statistikos portalas (N.A.) *Pajamų pasiskirstymo koeficientas S80/S20* <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R822#/>
35. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century* (A. Goldhammer, Trans.). Belknap Press.
36. Piketty, T. ir Saez, E. (2001) Income inequality in the United States, 1913-1998. *National bureau of economic research*, working paper 8467 https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8467/w8467.pdf
37. Piketty, T. ir Saez, E. (2003) Income inequality in the United States, 1913-1998. *The quarterly journal of economics*, 2003 (1): vol. 118
38. Piketty, T., Yang, L., Zucman, G. (2017) *Capital accumulation, Private Property, and Rising Inequality in China, 1978-2015*. *American Economic Review* 2019 109(7) pp. 2469-2496
39. Solt, F. (2020). "Measuring Income Inequality Across Countries and Over Time: The Standardized World Income Inequality Database." *Social Science Quarterly* 101(3):1183-1199. SWIID Version 9.7, September 2024. <https://fsolt.org/swiid/>
40. Vaičiulionienė, M. (N.A.). Pajamų mokestis, *Visuotinė Lietuvių Enciklopedija* (N.A.). LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. <https://www.vle.lt/straipsnis/pajamu-mokestis/>
41. World Bank (N.A.) *Gini index* <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=LT>

42. World Bank (N.A.) *GDP grpwth (annual %)* <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=LT>
43. World Bank (N.A.) *Inflation, consumer prices (annual %)* <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=LT>
44. World Bank (N.A.) *Poverty headcount ratio ayt national poverty lines (% of population)* <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=LT>
45. World Inequality Database (N.A.) *Lithuania* <https://wid.world/country/lithuania/>
46. Žvirblis, A. (N.A.). Privatizacija, *Visuotinė Lietuvių Enciklopedija* (N.A.). LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. <https://www.vle.lt/straipsnis/privatizacija/>

GRAFIKŲ SĄRAŠAS

1. Gini koeficientas Lietuvoje 1994-2022 metai.
2. Top 0.01% pajamų dalis JAV neįtraukiant kapitalo grąžos (Piketty ir Saez (2003)).
3. Kinijos nacionalinio turto struktūra 1978-2015 (išreikšta % nacionalinių pajamų) (Piketty et al (2017)).
4. Generalizuotos Pareto kreivės priešmokestinėms nacionalinėms pajamos (Blanchet et al (2017)).
5. Turto nelygybė Lietuvoje (1995-2022 metais) (World Inequality Database).
6. Generalizuotos Pareto kreivės 1991 ir 1992 metams.
7. Nacionalinių pajamų dalis tenkanti percentilėms .
8. Pradinis ir pakoreguotas Gini.
9. Skirtingos dividendų politikos Gini vidurkiai.
10. Lietuvos Kuznets kreivė, 1986-2023 metai.
11. Lietuvos Lorenzo kreivės ekstremumo metais, 1989 ir 1992 metai.
12. Gini Lietuvoje ir BVP vienam gyventojui natūralus logaritmas, 1990-2000 metai.
13. Darbo pajamų ir dividendų apmokestinimo tarifai 1990-2024 metais. (e-seimas.lt).
14. Darbo pajamų ir pelno apmokestinimo tarifai 1990-2024 metais. (e-seimas.lt).
15. Nekilnojamo turto ir žemės mokesčio tarifai 1990-2024 metais. (e-seimas.lt).

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1. Gini ir S90/S10 koeficientai Lietuvos gyventojų disponuojamoms pajamoms 1996-2001 m. (R. Lazutkos skaičiavimai) bei S80/S20 koeficientas.
2. Gini koeficientas ir vidutinis mėnesinio darbo pajamų augimas 2000-2009 m. (Lisauskaitė (2010)).
3. Gini ir S80/S20 koeficientas 2008-2022 metais Lietuvoje.
4. 1986-1993 metų duomenų rinkinių šaltiniai.
5. Atkurtų 1986-1993 metų pajamų skirstinių parametrai ir Gini.
6. Pradinis ir pakoreguotas Gini.
7. Infliacija-Gini VAR modelio rezultatai.
8. Infliacija-Gini VECM modelio rezultatai.
9. Infliacija-Gini SARIMAX modelio rezultatai.
10. Lyčių pajamų nelygybės VAR modelio lygties rezultatai.
11. ES panelinio VAR modelio Gini lygties rezultatai.
12. Svarbiausiai teisiniai mokestiniai pakeitimai nepriklausomoje Lietuvoje (e-seimas.lt).

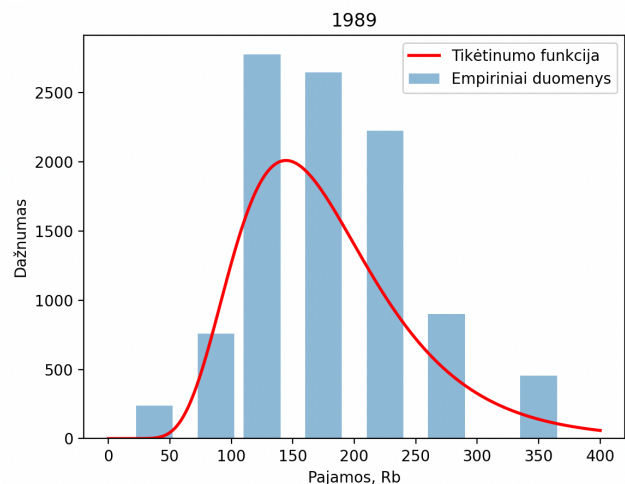
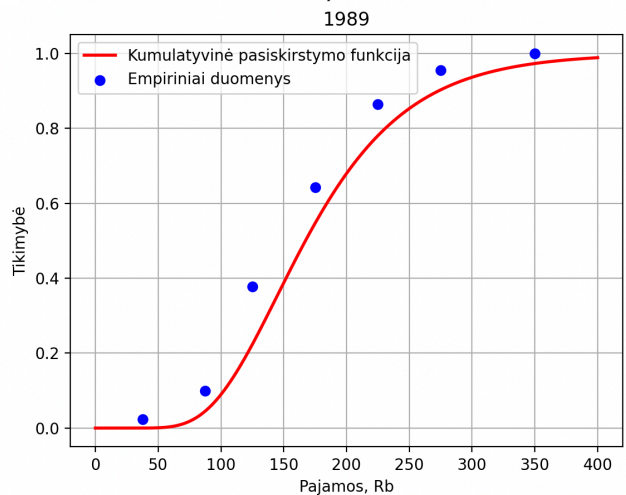
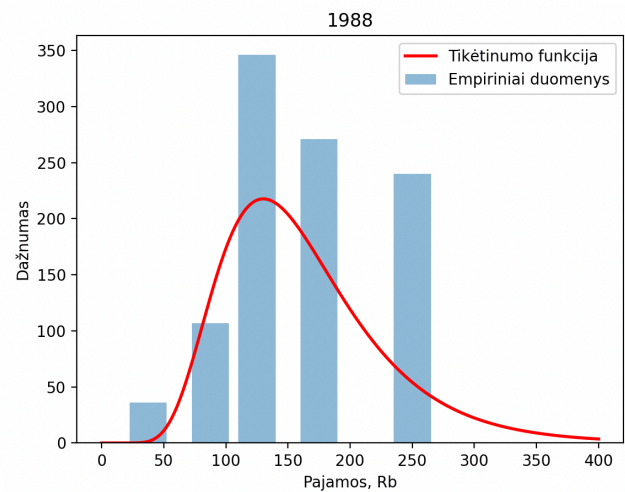
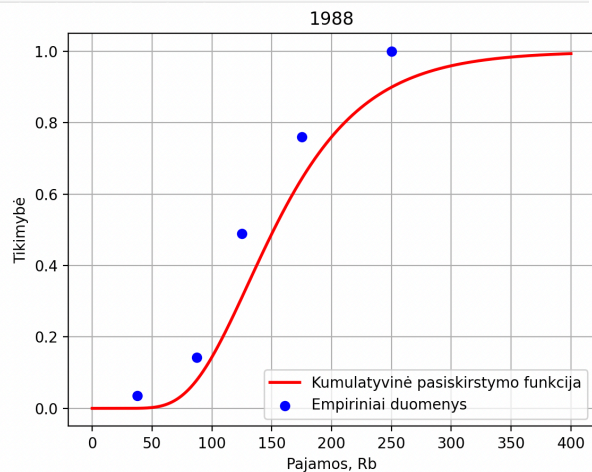
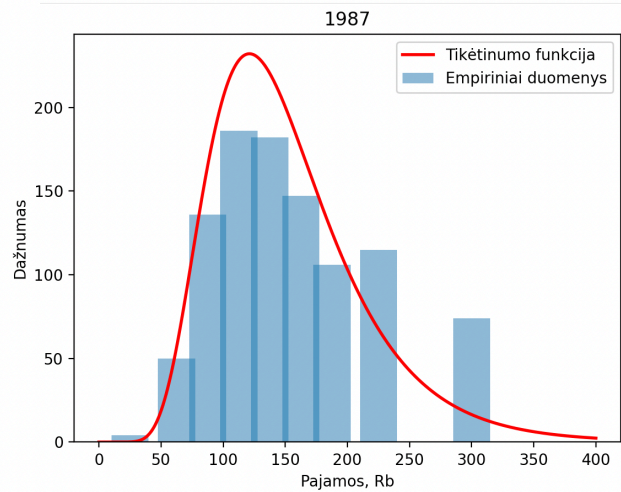
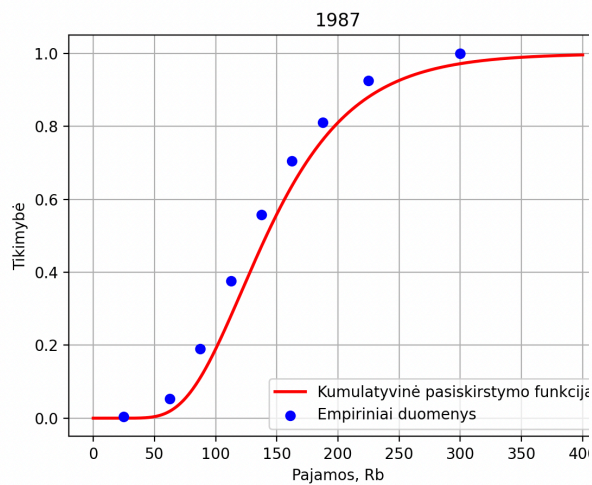
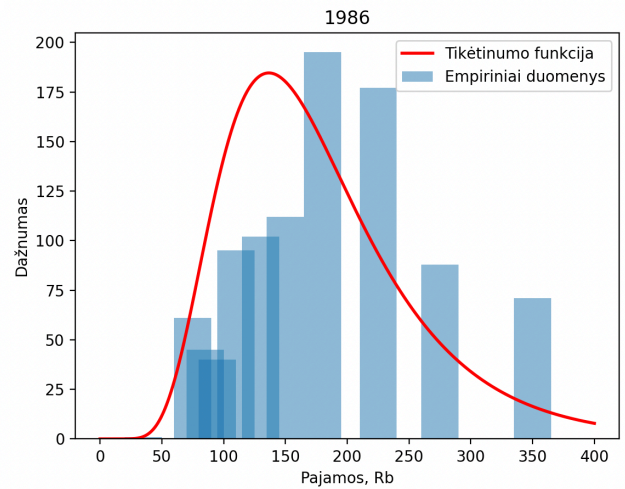
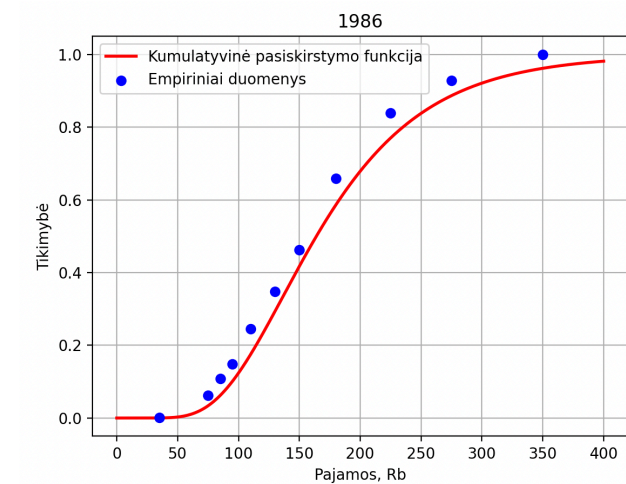
SANTRAUKA

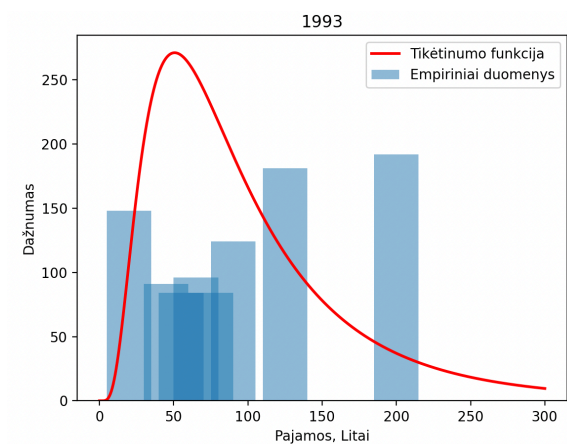
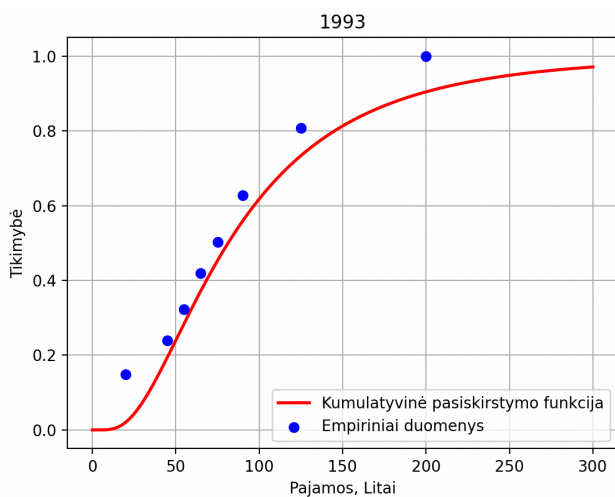
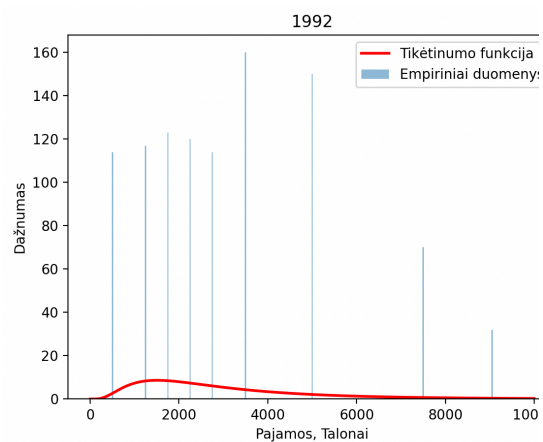
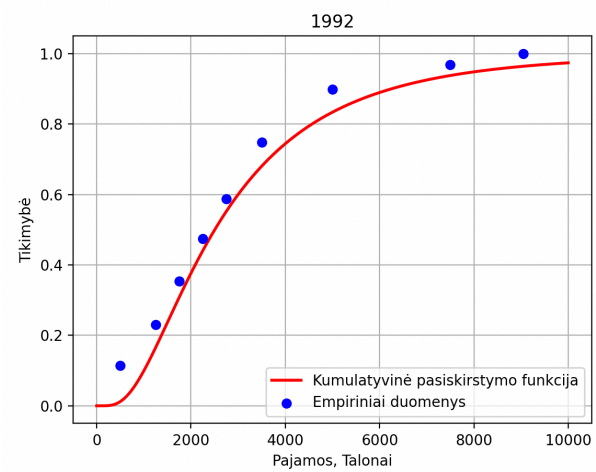
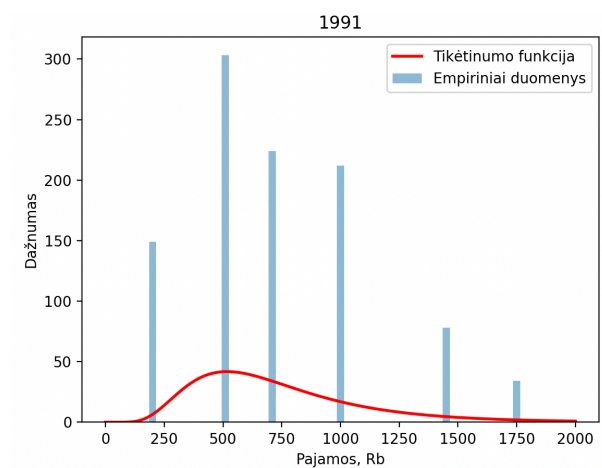
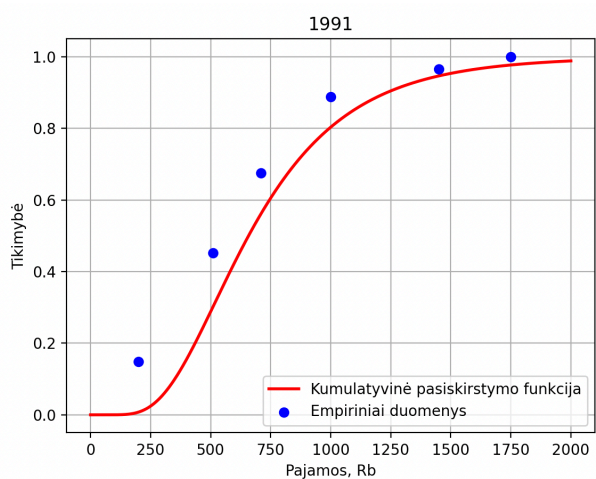
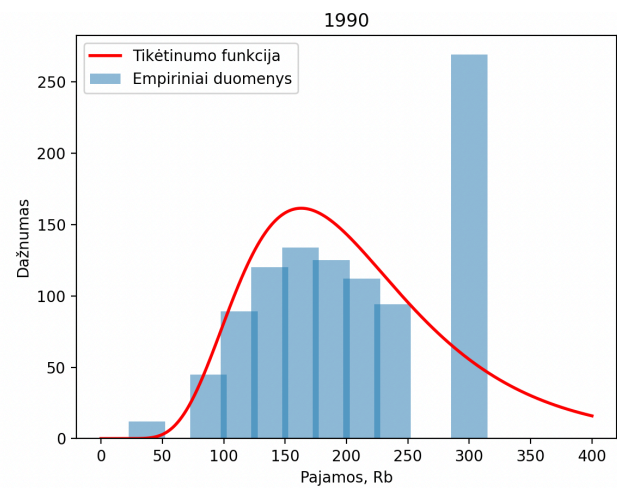
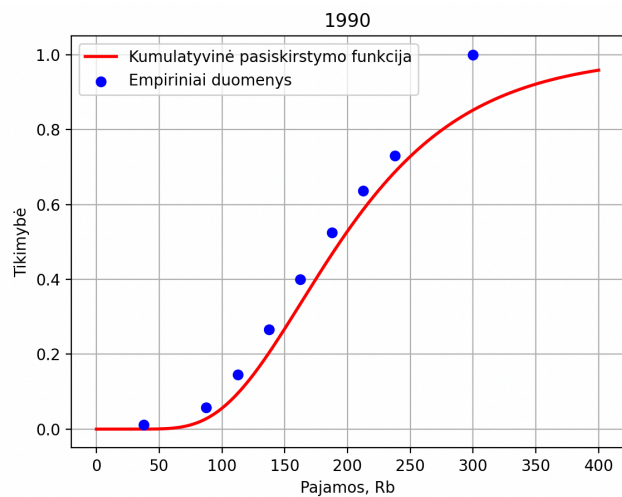
Šis darbas apžvelgia egzistuojančią Lietuvos pajamų nelygybės tyrimų literatūrą, svarbiausius darbus nagrinėjančius kitas valstybes bei šiuolaikinę pajamų nelygybės tyrimų metodologiją. Magistro tyrimas metu buvo atkurta Lietuvos pajamų nelygybės skirstiniai 1986-1993 metų laikotarpiui, naudojant pagal sovietinę metodologiją sugrupuotas pajamas. Skirstiniams buvo atlikta uodegų Pareto korekcija, vėliau nusibraižytos ir įvertintos Lietuvos Kuznets ir Lorenz kreivės. Paskui tyrinėtas sąryšis tarp Gini ir kategorinių mokestinės sistemos kintamųjų, infliacijos bei lyčių pajamų nelygybės. Pajamų nelygybės priežasčių tyrimo metu nustatyti šie ekonominiai veiksniai darantys įtaką Lietuvoje: infliacija ir jos pirmas lagas teigiamai veikia Gini, lyčių pajamų nelygybės pirmas lagas teigiamai veikia Gini. Taip pat nustatyta, kad Lietuvoje Gini turi neigiamą autoregresinę tendenciją. Atlikus Lietuvos teisinę ir ekonominę aprašomąją pajamų nelygybės analizę, buvo suformuluoti šeši teisiniai-mokestiniai pasiūlymai. Trys skirti pajamų nelygybei spręsti ir trys skirti turtinės nelygybės sprendimui.

SUMMARY

This master's paper reviews the existing academic research literature on Lithuania's income inequality, important works examining other countries and the modern income inequality research methodology. During the research, the income inequality distributions of Lithuania for the period 1986-1993 were reconstructed, using incomes grouped according to the Soviet methodology. Income distribution tails were Pareto corrected, then Lithuanian Kuznets and Lorenz curves were drawn and evaluated. Then the relationship between the Gini and categorical variables of the tax system, inflation and gender income inequality is explored. During the study of the causes of income inequality, the following economic factors affecting Lithuania were identified: inflation and its first lag positively affect the Gini, the first lag of gender income inequality positively affects the Gini. The study also found that in Lithuania Gini has a negative autoregressive tendency. After conducting the legal and economic descriptive analysis of income inequality in Lithuania, six legal-tax proposals were formulated. Three are dedicated to addressing income inequality and three are dedicated to addressing wealth inequality.

PRIEDAS A. PAJAMŲ NELYGYBĖS ATKŪRIMO GRAFIKAI

PRIEDAS B. SVARBŪS MOKESTINIAI PAKEITIMAI

Lentelė nr. 12 Svarbiausiai teisiniai mokestiniai pakeitimai nepriklausomoje Lietuvoje (e-seimas.lt)

Data	Istat. nr.	Mokesčio tipas	Nauda	Priežastis
1990-07-31	I-442	pelno	L	įvedamas 35% pelno mokesčio tarifas
1990-10-05	I-641	pajamų	L K	įvedamas laiptelinis darbo pajamų mokestis, dividendai neapmokestinami
1991-05-30	I-1397	pelno	K	tarifas sumažinamas iki 29%
1992-02-06	I-2275	pelno	K	plečiamos mokestinės lengvatos
1992-04-28	I-2529	dividendai	K	pajai atleisti nuo pajamų mokesčių
1992-06-25	I-2675	žemės	L	įvedamas universalus žemės mokestis
1993-05-11	I-152	pelno	K	plečiamos mokestinės lengvatos
1993-07-13	I-211	pajamų	L	sumažinama apatinė riba
1993-12-22	I-345	pridėtinės vertės	K	įvedamas 18% PVM tarifas
1994-03-17	I-407	Lito pririšimas	K, L	įvedama valiutų valdyba
1994-04-12	I-430	pajamų	K	panaikinamas progresinis darbo pajamų mokestis
1994-07-20	I-565	nekilnojamo turto	L	moka tik juridiniai asmenys
1995-06-13	I-935	paveldėjimo	L	įvedamas mokestis
1996-03-28	I-1251	pelno	K	plečiamos mokestinės lengvatos
1997-03-27	VIII-165	pelno	K	plečiamos mokestinės lengvatos
1997-10-07	VIII-431	paveldėjimo	K	mokestis panaikinamas artimoms giminėms
1998-07-02	VIII-836	dividendai	L	juridiniams asmenims apmokestinami dividendai
1998-09-29	VIII-865	dividendai	L	fiziniais asmenims apmokestinami dividendai
1999-12-23	VIII-1496	pelno	K	tarifas sumažinamas iki 24%
2001-12-20	IX-675	pelno	K	tarifas sumažinamas iki 15%
2002-07-02	IX-1007	dividendai	K	tarifas sumažinamas iki 15%
2005-06-07	X-233	nekilnojamo turto	K	mokestis tampa universaliu
2005-06-07	X-235	pajamų	L	mažinamas darbo apmokestinimas
2006-05-25	X-618	nekilnojamo turto	K	mokesčio apatinė riba sumažėja (sprendžia savivaldybės)
2008-12-18	XI-73	pelno	L	pelno mokestis +5%
2008-12-23	XI-111	dividendai pajamų	L	dividendų apmokestinimas +5%, darbo pajamų apmokestinimas 15%

2008-12-23	XI-114	pridėtinės vertės	K	PVM keliamas iki 19%
2009-07-22	XI-386	pridėtinės vertės	K	PVM keliamas iki 21%
2009-12-09	XI-539	pelno	K	pelno mokestis -5%
2011-12-21	XI-1829	žemės	K	apatinė riba sumažėja (sprendžia savivaldybės)
2011-12-21	XI-1828	nekilnojamo turto	L	mokestis fiziniams asmenims tampa progresiniu
2012-06-29	XI-2178	nekilnojamo turto	L	mokesčio apatinė ir viršutinė riba kyla
2013-06-27	XII-427	dividendai	K	dividendų apmokestinimas -5%
2017-12-05	XIII-815	nekilnojamo turto	L	mokestis fiziniams asmenims tampa laipteliniu
2018-06-28	XIII-1335	pajamų	L	darbo pajamoms įvedamas vienas mokesčio laiptelis, apatinė riba +5%
2019-12-12	XIII-2644	pajamų	L	darbo pajamų apmokestinimo viršutinė riba +5%
2019-12-31	XII-2653	nekilnojamo turto	L	kyla mokesčio apatinė riba